

A szakmai képzésben részt vevők értékpreferenciái és politikai rokonszenvei – kvalitatív megközelítés

I. Bevezetés

Munkánkban a szakmai képzésben résztvevők (szakiskolai tanulók) érték-preferenciáit és politikai rokonszenveit kívánjuk bemutatni komplex módon (élve a kvantitatív és kvalitatív megközelítések előnyeivel egyaránt). Kutatásunk második – jelen írás alapjául szolgáló – kvalitatív szakaszában a Szonda Ipsos, valamint a Politeia cégek közreműködésével öt darab fókuszcsoportos beszélgetés készítettünk szakmunkástanulók körében. A kutatás kvantitatív eredményeiről készült beszámoló az Új Ifjúsági Szemle előző (28. őszi) számában jelent meg: *A szakmai képzésben résztvevők értékpreferenciái és politikai rokonszenvei – kvantitatív megközelítés* címmel.

II. Módszertan

Az öt fókuszcsoport helyszíne Budapest, Győr, Miskolc, Pécs és Szolnok volt. Ez utóbbi helyen ráadásul egy kísérleti formát is bevezettünk. Egy erre a beszélgetésre kiképzett fiatalot bízunk meg a beszélgetés levezetésével, bízva abban, hogy saját kortársaik előtt még inkább megnyílnak a fiatalok a kényes témákat feszegetve.

A fókuszcsoportos beszélgetés módszere a kvalitatív kutatások tárházába tartozik, olyan interjútechnika, mely során a célcsoport megfelelően szelektált tagjai közös beszélgetésen vesznek részt. Általában egy fókuszcsoport módszertani okokból nyolc fővel zajlik. A fókuszcsoportos módszer alkalmat teremt arra,

hogy közvetlenül bepillantást nyerjünk a kérdezettek gondolkodásába, egyidejűleg megfigyelhessük attitűdjeik, preferenciáik és averzióik verbális és nonverbális megjelenését, illetve a bemutatott tesztanyagok által kiváltott hatást.

A fókuszcsoportos technika fő módszertani erőssége a résztvevők egymással folytatott interakcióiban rejlik, amely – éppen a megfelelő szűrőfolyamat miatt – életszerű csoporthelyzetben zajlik. A „természetes” társas viselkedés során kialakuló nézetek dinamikáját szimulálva képet kaphatunk arról, hogy a csoporttagok mit gondolnak, hogyan érznek a vizsgált tematika iránt. A csoportos beszélgetéseket erre kiképzett moderátor vezette le, egy előzetesen egyeztetett vezérfonal alapján.

A fókuszcsoportok során vizsgált témakörök és témák:

- A fiatalok közérzete, szubjektív elégedettsége
 - Az elégedettségi dimenziók feltárása
 - A problémák diagnosztizálása
 - Az elégedettségi faktorainak vizsgálata
- Élettervezés, jövőkép, érték- és normarendszer vizsgálata
 - A meghatározó értékek kollektivizálása, az irányadó normarendszer(ek) feltárása
 - Az érvényesülés lehetőségei, tervek célok meghatározása
 - Jövőkép kontra jövőkép nélküliség
- Politikához és demokráciához való viszony vizsgálata
 - A politikai témák iránti érdeklődés feltárása
 - A politikai beállítódások, szimpátiák meghatározása
 - A 'jó állampolgár' ismérvei

- Politikai eszmeáramlatok ismerete és a szélsőséges politikai nézetekhez való viszonyulás
 - Demokrácia és diktatúra értelmezése
 - A szélsőséges, radikális politikai irányzatok megítélése, és az azokkal való azonosulás mértékének vizsgálata
- A kapitalizmushoz való viszony feltárása

A csoportbeszélgetéseken részt vevők közös jellemzői a következők voltak:

- Mindenki nappali tagozatos szakiskolai hallgató
- Csoportonként 5 fiú és 3 lány
- 14 és 18 év közöttiek
- Mindenki érdeklődik valamelyest a politika iránt

A mintát, illetve a csoportok összetételét az 1. táblázatban összegeztük.

III. Eredmények

III.1. Fiatalok közérzete, szubjektív elégedettsége

A fókuszcsoportos beszélgetések kezdő szakaszában az elégedettség lehetséges dimenzióit jártuk körül a megkérdezettekkel. A 'Mivel vagytok elégedettek az életetekben?' kérdésre adott spontán válaszok vizsgálatakor meglehetősen hasonló mintázatot tapasztaltunk a kü-

lönböző csoportok esetén. **Kiemelkedő elégedettségi faktornak mutatkoztak a személyes kapcsolatok:** – részben a korosztályi sajátosságokból adódóan- a **baráti körrel való elégedettség a leginkább hangsúlyos** és a legtöbbször említett dimenzió. A családdal való elégedettség minden csoportban megjelent ugyan, de volumenében az előbbinél alacsonyabb faktornak mutatkozott.

„*Én a barátaimmal vagyok elégedett, főleg a barátnőmmel, akit nagyon szeretek. Vele szoktam elmenni bulizni, olyan, mint egy lelki társ. Anya is olyan, mint egy lelki társ, vele is ugyanúgy megbeszélék dolgokat, csak jó, ha vannak barátok is körülöttünk. Sokat segítenek.*” (miskolci csoport)

„*A spanok. Azokkal jól elvagyok. Megértjük egymást, megbízunk egymásban, sokat vagyunk együtt. Van, akivel 17 éve vagyunk együtt. Más iskolába járunk, de találkozunk.*” (szolnoki csoport)

„*Nekem a barátnőimmal nagyon jó a kapcsolatunk. Mindent meg tudunk egymással beszélni, amit a szülőkkel sem beszélünk meg. Amit tudunk, azt egymásnak átadjuk, ha valaki szomorú, felvidítjuk. Van, akivel két éve vagyok, van, akivel 10 éve barátnők vagyunk. Jó kis összetartó.*” (szolnoki csoport)

„*Azzal vagyok elégedett, hogy a családban mindenkivel jóban vagyok, hogy jól megvagyok a családdal.*” (budapesti csoport)

„*Én a szüleimmel nagyon elégedett vagyok, szinte mindent megengednek, nagyon nem*

1. táblázat A fókuszcsoportos vizsgálat összetétele

Helyszín	Alszegmensek	Σ
Budapest	9-12 évfolyam, minden évfolyamról 2 fő	1
Győr	9-10 évfolyam, 4 fő 9.-es, 4 fő 10.-es	1
Miskolc	11-12 évfolyam, 4 fő 11.-es, 4 fő 12.-es	1
Szolnok	9-12 évfolyam, minden évfolyamról 2 fő	1
Pécs	11-12 évfolyam, 4 fő 11.-es, 4 fő 12.-es	1
Összesen		5
Szolnok	egy-egy fő 9, 10, 11 és 12. évfolyamos	+1

fognak vissza. Elengednek mindenhova, nem mondják, hogy mikor jössz haza, ne menjél el, tanuljál.” (győri csoport)

Az elégedettségi területek között további, ám kevésbé releváns, ritkábban előforduló attribútum a saját magukkal való elégedettség.

„Én az életszínvonalammal vagyok elégedett, hogy jobb a felfogásom az átlagnál. Pozitívabb, mert rengeteg tervem van, és megpróbálok minél többet végrehajtani.” (budapesti csoport)

„Sikerült pénzt gyűjtenem – feketemunkával – és ezt a pénzt lekötöttem. A befektetés jól sikerült. Okos vagyok” (pécsi csoport)

„Én pl. magammal, az életemmel. Nekem bejött. Volt egy rossz korszakom, most már sínen vagyok.” (miskolci csoport)

A saját étellel kapcsolatos **elégedetlenség legfőbb forrása** a beszélgetések tanúsága szerint az **iskola**, amelynek rossz megítélése a narratívák alapján a tanárok negatív megítéléséből és/vagy a tanulás 'kényszeréből' adódik. Gyakori megközelítésként tapasztaltuk, hogy az iskola értékelése dichotóm; egyfelől pozitív attitűdöt vált ki a kortárs csoport ténye, valamint a csoporthoz tartozás lehetősége (a legtöbb esetben a baráti kör egy része az intézményhez köthető), másfelől negatív hozzáállást eredményez az iskola, mint funkcionális tér: a tanulás színtere.

„Iskolába kell járni. Nem tudom, ki találta ki, de ... Azt tanuld, amit az életben felhasználsz, szóval, az iskola semmit nem ér, szerintem. ahova járunk, a Than Károlyba, annyi hülye jár.

Nem igaz, én nagyon szeretem. Az iskola nagyon jó, meg akik oda járnak, csak hogy tanulni kell, meg órák vannak, azt nem szeretem. A közösség miatt szeretem. Mindenki közvetlen, aranyos, kedvesek, mindig jó kedvem van, amikor kijövök az iskolából. Szeretem a szüneteket meg az osztálytársaimat, mindenki tök jó fej.” (budapesti csoport)

„Tanulni kell, az nem jó. Mondjuk jó az iskolám, csak az osztályfőnök alkoholista.” (miskolci csoport)

„A tanárokkal vagyok elégedetlen. Mindig azt hiszik, nekik van igazuk, ha a diáknak, azt is megmagyarázzák. Ha az ember meg akar velük valamit beszélni, azt hiszik, fel van háborodva a diák, jön az osztályfőnöki, meg ilyenek. Nem kéne iskola.” (győri csoport)

A miskolci és budapesti csoport esetén további elégedetlenségi dimenzióknak bizonyult az anyagi helyzet. Több résztvevő is kiemelte, hogy komoly problémát jelent, hogy nem áll elegendő pénz a rendelkezésére.

„Mindent felemelnek, drága. Nincs pénz. A pénztelenség, az nagy gondom.” (miskolci csoport)

„Hogy nincs pénzem arra, amit szeretnék, ezért dolgoznom kell.” (budapesti csoport)

Az elégedettségi és elégedetlenségi dimenziókat általánosabb megközelítésből is körbe jártuk, amelynek során első sorban arra voltunk kíváncsiak, hogy mit gondolnak a fiatalok, mi kell az embereknek ahhoz, hogy elégedettek legyenek. A legmarkánsabb tényezőnek minden csoport esetén a **pénz** mutatkozott. Az általános vélekedés szerint a jó anyagi helyzet és az abból eredő létbiztonság a legalapvetőbb faktor az emberek elégedettségéhez. A materiális javakon túl további fontos tényezőnek bizonyultak az elégedettség eléréséhez az **interperszonális kapcsolatok**: család, barátok, párkapcsolat.

„Amit egyedül fontosnak tartok, az a családi háttér, ami megalapozza az egészséget.” (budapesti csoport)

„Mi kell ahhoz, hogy az emberek elégedettek legyenek? V1,2,3: pénz, pénz, pénz.” (szolnoki csoport)

„Haverok, ismerősök, család meglegyen.” (szolnoki csoport)

„Az anyagi háttér. Anélkül nincs normális élet.” (pécsi csoport)

Az elégedettség eléréséhez kapcsolódó attribútumok között említésre került továbbá:

- jó állás;
- sikeresség;
- hírnév;
- megfelelő lakókörnyezet – nyugalom, rekreációra alkalmas tér;
- akarat erő;
- szorgalom.

A fiatalok közérzetének feltérképezéséhez az elégedettségi dimenziók tárgyalásán túl a korosztályt leginkább érintő problémákat is megvizsgáltuk. Négy fő területet diagnosztizáltunk problémaforrásként az elmondottak alapján:

1. **kortárs csoportból eredő problémák;**
2. **családi háttérből eredő problémák;**
3. iskolához kötődő problémák;
4. **szubjektív léthelyzet indukálta gondok.**

A kortárs csoporthoz kötődő problémák minden helyszín esetén felmerültek, a leggyakrabban két vonatkozásban. Egyfelől a **baráti kör negatív befolyásoló hatása**, amely elsősorban életviteli szempontból jelentős: szinte minden csoportban említésre került a **drog és alkoholfogyasztás** intenzív jelenléte, és károsnak ítélt hatása.

„Vannak, akik túlzásba viszik az alkoholt.” (szolnoki csoport)

„Az iskolában volt, hogy gyerekekre úgy hívták ki a rendőrséget, mert be volt drogozva, részegen ment be. Belekötött mindenkibe.” (szolnoki csoport)

„Attól függ, milyen baráti körben vagy. Volt nekem is olyan baráti köröm, hogy a fele börtönben van, drogosok lettek, de leváltam tőlük. Ez volt a szerencsém, hogy mi gondolkodtunk előtte, nem mentünk bele a rosszba.” (miskolci csoport)

„Van a suliban alkoholista, minden. Van, aki füvezik, mindig úgy jön be. Nálunk nagyon sokan isznak. Több mint a fele.” (budapesti csoport)

„Nálunk a fű mindennapos szerintem az iskolában. Néha már a szagától is beállok az udvaron.” (budapesti csoport)

„Egy ideig sokat számítógépeztem, amire minden pénzemet beleöltem. Örülök, hogy sikerült abbahagynom” (pécsi csoport)

A kortárs csoporthoz kötődő másik erőteljes problémaként jelentkezett az iskolában vagy vidéki helyszínek esetén a városokban meglévő **galerik**, amelyek elsősorban a hozzájuk kötődő 'balhék' miatt **fizikai veszélyeztetést is jelenthetnek** a fiatalok számára.

„Múltkor volt csirke bokszt, két osztálytársam összeverekedett. Van a föld bokszt is, akkor meg kiütöttek négy vagy öt gyereket.” (budapesti csoport)

„Verekedések. Nem bandaharcok, hanem van egy-két ilyen kötekedő.” (szolnoki csoport)

„Van ilyen bokszt utca. Kimennek minden nap és elverik egymást. Egyik elkezdi a szarkavarást, nem is volt semmi, de összeverekednek. Kihívlak a bokszt utcába, menjünk ki. Ha kihívlak és nem jössz ki, beszartál tőlem, nyomot hagy benne, nem mer kiállni. Az egész iskola csinálja.” (szolnoki csoport)

„Meg vannak ilyen nagyon kemény emberek a mi iskolánkban, azt hiszik, nagyok, majd megverik a kisebbeket.” (miskolci csoport)

„A régen lebarnultak. Nem lehet nyugodtan elmenni egy utcán, rettegnek az emberek, hogy beléjük kötnek. Verekedés a városban. Volt egy-két dolog.” (győri csoport)

A kortárs csoporthoz kötődő további problémaforrásként a barátok hiánya, a magányosság is megfogalmazásra került több csoport esetén is.

A **családi háttérből eredő problémák** között a leginkább hangsúlyos a felbomlott családszerkezetből és/vagy a rossz otthoni körülményekből eredő problémák, mint létbiztonság hiánya, szülők alkoholizmusa, vagy gyerek-szülő közötti kommunikációs hiány.

„Család. Csonka család, ilyesmi. Elválnak a szülei.” (szolnoki csoport)

„Nekem igen fiatalon meghaltak a szülei, míg velük éltem, nem volt az a jó környezet, fatrom ivott rendszeren, utána hogy tesómékhoz kerültem, ő vett gyámság alá, míg 18 nem lettem, onnantól kezdve rendbe jöttek a dolgok.” (miskolci csoport)

„A szülei nagyon szigorúak. Nem engednek sok mindent meg, ez nekem nagyon nem tetszik.” (győri csoport)

Az **iskolához kötődő problémák** közül, a már tárgyalt tanárokkal való elégedetlenségen és tanulással szembeni averzió túl, fontos kritikai észrevételként diagnosztizáltuk a szolnoki csoportban a szakiskolai képzés felépítésének bírálatát. A szakiskolai képzési rendszer túl hosszúnak percipiált, amelyben számos olyan dolgot kell elsajátítani, ami feleslegesnek értékelt a szakma tanulása szempontjából.

„Nem értettem az első és második évet a szakiskolában, mert ugyanazt tanultuk, mint 7., 8-ban. Felesleges. Most plusz 5 év a szakma, addig még szenved az ember még azután a két év után.

Sok az 5 éves iskolánk, ahol én vagyok és nem ad érettségit. Az még plusz 2 vagy 3 év.” (szolnoki kortárs csoport).

„Nálunk is így van. Sokan azt hitték, hogy csak három vagy két év még, meg hogy ad érettségit. Semmi olyat. Meg voltak lepődve, hogy 9-ben még volt énekóránk szakmunkásban. Kérdezték, ez minek.” (szolnoki csoport)

A **szubjektív léthelyzetből eredő gondok** első sorban a miskolci csoport által kerültek megfogalmazásra, de marginálisan a többi helyszínen is érzékelhető problémaként diagnosztizálhatjuk. A lehangsúlyosabb problémának a jövőre vonatkozó kilátástalanságot, a létbiztonság megteremtésének lehetőségébe vetett szkepszist találtuk.

„Pl. engem az, hogy kijárom a sulit, utána hol fogok tudni dolgozni. A mai világban nem könnyű dolog. Majd kiderül.” (pécsi csoport)

„Nálam is ez van, asztalosként tanulok, még van két évem, utána elvileg megkapom a szakmát, mehetnek dolgozni. Mindenki azt mondja, az asztalosokat nagyon keresik, ezért is mentem asztalosnak, de ha nincs valakinek vállalkozói engedélye és sok milliója, akkor nem tud megélni. Így nincs értelme az asztalosságnak sem. Gépeket kell venni, nagyon sokban vannak, anyagokat meg kell venni, sokba van, nem éri meg. Sok szakmával így van.” (miskolci csoport)

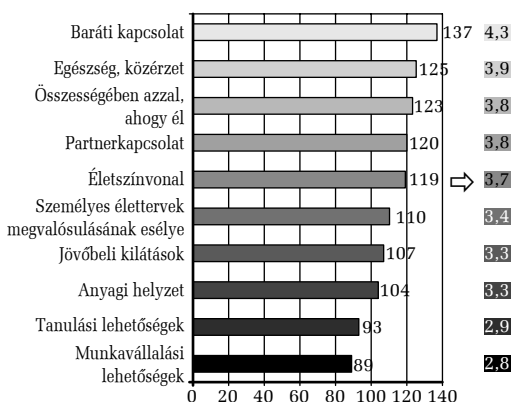
„Én is itt vagyok számítógép szerelő és karbantartó, oké, hogy két évemet letudom, de utána hova megyek? Ez nem egy nagy szakma. Vannak további terveim, elmegyek ipari hegesztőnek, de saját szakmán belül elhelyezkedni nehéz.” (miskolci csoport)

III. 2. Életervezés, jövőkép, érték- és normarendszer

Az elégedettségi skála eredményei

A fókuszcsoportos beszélgetések során minden résztvevővel kitöltöttünk egy elégedettségi kérdőívet (a kérdőív a mellékletben található), amelyen 1-től 5-ig kellett a megkérdezetteknek önállóan osztályozniuk, hogy az adott dologgal mennyire elégedettek a saját életükben. Az eredményeket az alábbi grafikonon összegeztük.¹

1. ábra. Az elégedettségi skála átlagai

Az ötfokú skálán kérdésenként a maximálisan elérhető pontszám 160 volt (abban az esetben, ha minden résztvevő 5-re osztályozza az adott kategóriát), amelyből magasan kiemelkedik a baráti kapcsolatok 137-es összpontszámával, 4,3-as átlagértékével. A lehetséges elégedettségi dimenziók közül tehát a korcsoportban a barátokkal való megelégedés kiemelkedőnek mondható. Továbbá szintén magas fokú elégedettség mutatkozik az egészségi állapottal, valamint a szubjektív léthelyzettel. Az elégedettség mutatók érdekes sajátossága, hogy a jövőbeli kilátásokra irányuló tényezők megítélése inkább rossznak mondható, ez a fajta pesszimista attitűd jelentős a tanulási és munkavállalási lehetőségek kapcsán.

A kérdőívek kitöltését követően a résztvevőkkel három szempontot közösen is megtárgyaltunk:

1. partner és baráti kapcsolat,
2. személyes élettervek megvalósításának esélye,
3. összességében azzal, ahogy él.

A partner és baráti kapcsolatok jelentősége az elégedettségi dimenziók közül már a spontán említések alapján is kiugró volt. Ennek oka elsősorban életkori sajátosság, a **barátok szerepe ennél a korosztálynál szinte a család emocionális szerepkörével vetekszik, bizonyos esetekben túl is tesz rajta**. A baráti és partner kapcsolatokban a narratívák szerint a legfontosabb elemek: a bizalom, a megértés és a megbízhatóság, a jó barát legfőbb ismerve, hogy mindig minden helyzetben lehet rá számítani, továbbá minden dolgot –tabuk nélkül– meg lehet vele beszélni.

„Szerintem egy jó barátnak hamarabb elmondjuk a dolgokat, mint egy családtagnak” (budapesti csoport)

„A barátok meg tudják, ami veled történik, mert ott vannak. Ha baj van, akkor egymásra tudtok számítani.” (budapesti csoport)

„Ha valami baj van veled, el tudod valakinek mondani. Lehet rá számítani.” (győri csoport)

V1: „Ha megértjük egymást. Mikor tudtok együtt sírni, nevetni. Ismeritek egymást kívül-be-

lül.” V2: „Ha nem bírjuk ki sokáig egymás nélkül. Mindent meg tudunk beszélni.” (miskolci csoport)

„Megértjük egymást, az az egyik legfontosabb. Mindenről tudunk beszélgetni, röhögni, sírni. Legfontosabb, hogy megértjük egymást. Ha olyan dolog van, ne kezdjünk el nevetni. Van, aki egy komoly dolgon elkezdi nevetni, nem veszi komolyan, amit én komolyan veszek. Ezt nem bírom. Ezért mondom, hogy meg kell érteni egymást.” (miskolci csoport)

„Kell, akiben bízatsz és elmondhatod neki a dolgaidat, mi bajod van, mi volt jó.” (szolnoki csoport)

A baráti kapcsolatok szerveződésében az iskola kulcsszerepet játszik, de a baráti társaságok, nem kizárólag a jelenlegi iskolatársak köréből szerveződnek: általános iskolai osztálytársak, sporttársak, barátok barátai további szerveződési pontot jelentenek. A baráti kapcsolatokban jellegzetes elem, hogy a szűk körű, igazán bensőséges baráti kapcsolatok mellett szinte minden kérdezett rendelkezik nagyobb kiterjedésű, lazábban szerveződő ismeretségi, 'haveri' társaságokkal is. Ezek elsősorban a közös érdeklődésen alapuló társaságok, amelyek a szabadidő eltöltésben játszanak fontos szerepet, ezekben az emocionális jelleg, az intimitás kevésbé fontos faktornak mutatkozott.

„Nekem van egy legjobb barátnőm, egy legjobb barátom és egy csomó jó barátom van és vannak a haverok.” (budapesti csoport)

„Nekem is inkább vannak közeli barátok, akikkel mindent megosztok és vannak haverok.” (miskolci csoport)

„Nekem egyben van az iskolával, kilencedikes vagyok, onnan van a legjobb barátnőm, akivel nyolc évig együtt jártam és innét is van az iskolából, nekem egyben van végül is.” (budapesti csoport)

A párkapcsolat jelentősége a vizsgált célcsoportban még alacsonyabb, mint a baráti kapcsolatoké; a stabil, biztos partnerkapcsolatot inkább a jövőre vonatkozó elvárásként értel-

mezhajjuk. Azonban a beszélgetések során homogén attitűdöt tapasztaltunk a tekintetben, hogy ez az értékrendben fontos szereppel bír.

„Fontos, mert az ember akkor találja meg az igazi boldogságot, ha talál egy olyan partnert, akivel le tudná élni az életét, el tudná képzelni. Persze, hogy fontos.” (győri csoport)

„[K: Melyik a fontosabb nektek, a baráti, vagy a párkapcsolat?] V1: Baráti. Mert a partner változik egyfolytában, a barátaid hosszabb ideig vannak, nekik elmondhatod, mi bajod a pasiddal, csajoddal. V2: Én nem így érzem, egy barát is nagyon fontos, mert amit egy kapcsolatban nem mondasz el, lehet a barátnődnek elmondod, de akkor sem ugyanolyan egy barát, mint egy szerelem. Párkapcsolat szorosabb valamilyen szinten. V1: Egy jó barát csak többet ér, mint egy partner. Partner változó.” (szolnoki csoport)

„A baráti kapcsolatok fontosabbak, a partnerkapcsolataimmal eddig ugyanis mindig problémáim voltak. Valamelyik fél részéről mindig volt valami.” (pécsi csoport)

A személyes élettervek megvalósításának esélyével kapcsolatban egy erőteljesen homogén véleményklímával találkoztunk, amely minden csoport esetén spontán módon aktivizálódott a kérdezettekben: **Magyarországon nincs esély a tervek megvalósítására.** Ez a kiábrándult attitűd azonban a többség körében nem apátiát vált ki, hanem orientálódásbeli változást hoz: **a többség a külföldi munkavállalásban és letelepedésben látja a perspektívát.** A nyugat-európai országok alkalmasak arra, hogy életterveik megvalósuljanak, mert: 1. külföldön megbecsülik a szakmunkát, 2. magasak a fizetések, amivel a létbiztonság megteremthető 3. kiszámíthatóbb az életpályája.

V1: „Ebben az országban semmit. Itt nem lehet megvalósítani semmit. Olyan úton, ami tisztességes, úgy nem lehet meggazdagodni. Halálra dolgozod magad és utána nincs semmi. V2: Nem fizetnek meg. Kimegy az ember külföldre, mondjuk Ausztriába, nem takarítónak gondoltam, ott megfizetik. Itt nem becsülik meg a szakmunkát.” (budapesti csoport)

V1: „Nem sok esélyét látom. Ebben a világban. Max. külföldön. Elnyomják az embert elég rendszeresen.” V2: „Magyarország nagyon lent van a szint alján. Sok mindent nem tudsz kezdeni, mert még egy rendes állást is nehéz keresni. Hiába dolgozik az ember 12 órát, havonta kap talán százat, kimenne külföldre, ott jobban megbecsülik a munkásokat, mint Magyarországon.” (győri csoport)

„Nekem régen volt nagy tervem, de az megvalósíthatatlan lett volna. És beláttam, nincs értelme tervezni ebben az országban, mert nem biztos, hogy valóra válik.” (miskolci csoport)

„Életcélnek az is jó, hogy legyen egy jó szakmád, el tudj helyezkedni. Ez mondjuk egyre nehezebb lesz. Elég kevés hely van, ahol el lehet helyezkedni. Legtöbb fiatal megy ki külföldre dolgozni. Azért, mert ott többet lehet keresni, jobb a lehetőségek. Halljuk, Németországban mennyi a nyugdíj. Messzire gondolkozok.” (szolnoki csoport)

„Nehéz ebben az országban érvényesülni, főleg egy szakmunkásnak.” (szolnoki kortárs csoport)

A szubjektív léthelyzet értékelése összességében pozitív, amelyet a résztvevők elsősorban az életkorral magyaráznak: a vélekedések szerint az elégedetlenség csak későbbi életszakaszban jelenik meg, amikor már az ember a saját bőrén tapasztalja az elégedetlenségre okot adó dolgokat. Ezek közül a legtöbbet említett tényezők:

- alacsony fizetés,
- munkanélküliség,
- párkapcsolati válság – rosszul működő párkapcsolat, vagy a párkapcsolat hiánya jelenleg elkerüli a résztvevőket, életkorukból adódóan.

„A fiatalok még szerintem elégedettek, de a 20-30 év körüli emberek már mind menekülnének.” (győri csoport)

III.3. Értékpreferenciák

A kérdőív önálló kitöltését követően a résztvevőket arra kértük, hogy állítsanak fel egy rangsort a kérdőívben szereplő szempontokból aszerint, hogy mennyire fontos az adott dolog a saját életükben. Az egyes csoportokon kialakított rangsort a 2. táblázatban összegeztük.

A materiális és immateriális értékduál mentén vizsgálva a rangsort szembevetve, hogy budapesti, győri és szolnoki helyszíneken meglehetősen hasonló mintázatot találunk: **a nem anyagi jellegű tényezők magasabbra értékeltek a preferencia skálán.** Mindhárom csoporton a résztvevők első helyen az egészséget jelölték meg legfontosabb tényezőként. Ennek oka, hogy a megfelelő egészségi állapotot tekintik az élet alapjának, ez az az attribútum, aminek hiányában minden más értékét veszítheti.

„Egészség az első. Az fontos. Mindennek az az alapja.” (szolnoki csoport)

A többségi vélemények alapján az értékpreferenciák egy sajátos lejtést mutatnak (2. ábra)

Az emberi kapcsolatok minden helyszínen kiemelkedő fontosságúnak mutatkoztak, és a miskolci, valamint a pécsi csoport kivételével

2. ábra. Az értékpreferenciák jellegzetességei

mindenhol a materiális tényezők elé sorolódtak. A materiális értékek általában a rangsor középső helyén foglalnak helyet, amely jelzi ugyan fontosságukat, de utal arra is, hogy az értékrendben nem elsősorban az anyagi tényezők képezik a vezérmotívumot. További sajátosság, hogy a távolabbi jövőre vonatkozó tényezők, mint az élettervek megvalósítása vagy a jövőbeli lehetőségek a rangsor végén helyezkednek el. Kivételt képez ez alól a tanulási lehetőségek, amely a célcsoport érintettsége okán magasabbra értékelt.

2. táblázat. Értékpreferenciák sorrendje az egyes fókuszcsoportos beszélgetéseken

Budapest	Miskolc	Győr	Szolnok	Pécs
1. egészség	1. anyagi helyzet	1. egészség	1. egészség	1. egészség
2. baráti kapcsolatok	2. párkapcsolat	2. élettervek	2. baráti kapcsolat	2. anyagi helyzet
3. tanulási lehetőség	3. baráti kapcsolat	3. párkapcsolat	3. tanulási lehetőség	3. baráti kapcsolat
4. párkapcsolat	4. tanulási lehetőség	4. baráti kapcsolatok	4. anyagi helyzet	4. jövőbeli kilátások
5. élettervek megvalósítása	5. munkavállalási lehetőség	5. anyagi helyzet	5. munkavállalási lehetőségek	5. párkapcsolat
6. életszínvonal	6. egészség	6. életszínvonal	6. jövőbeli kilátások	6. életszínvonal
7. anyagi helyzet	7. életszínvonal	7. munkavállalási lehetőségek	7. élettervek	7. tanulási lehetőség
8. jövőbeli kilátások	8. jövőbeli kilátások	8. jövőbeli kilátások	8. életszínvonal	8. munkavállalási lehetőségek
9. munkavállalási lehetőségek	9. élettervek megvalósítása	9. tanulási lehetőségek	9. párkapcsolat	9. élettervek megvalósítása

Az érvényesülés lehetőségei

Az elégedettségi tényezők tárgyalásán túl kíváncsiak voltunk arra is, hogy mit gondolnak a résztvevők arról, hogy mi szükséges ma Magyarországon ahhoz, hogy valaki érvényesülni tudjon. A különböző helyszíneken meglehetősen hasonló attribútumokat soroltak fel a fiatalok, azonban a fontossági sorrend eltérő mintázatokat mutat, ezért az eredményeket a 3. táblázatban összegezzük, az általuk felállított rangsor szerint:

A fiatalok által meghatározott érvényesüléshez szükséges adottságok öt dimenzió mentén jól körülírhatók:

1. anyagi javak,
2. képzettség,
3. kapcsolati tőke,
4. személyiség jegyek,
5. **családi háttér.**

Ez az öt faktor minden csoport esetén hangsúlyosan megjelent, de a boldoguláshoz való fontosságuk tekintetében eltérő súlyokat mutat. A különböző helyszíneken tapasztalt narratívák alapján azonban megállapítható, hogy **az érvényesüléshez leginkább fontos faktornak**

a materiális javak, vagyis a pénz mutatkozik.

A megfelelő anyagi háttér egyfajta olyan szükséges alapként percipálódik, amely nélkülözhetetlen a világban való érvényesüléshez.

„Szerintem pénz. Ha eleve pénzzel kezdesz, akkor mindent megvehetsz.” (miskolci csoport)

„Szerintem a pénz a legfontosabb. Mert ha nincs pénz, nincs mivel elkezdni az életet.” (győri csoport)

„Ha nincs pénzed, nincs házad sem. Nem tudsz hol lakni, akkor meg hogy dolgozol?” (miskolci csoport)

A megfelelő családi háttér további fontos tényezőnek bizonyul, azonban több esetben ez szorosán kapcsolódik a materiális javak biztosításához, azaz nem kizárólag érzelmi támogatást értenek alatta.

„Családi háttér. Pénzileg is, de támogatás. (érzelmileg)” (szolnoki csoport)

„A faterom vállalkozó. Ő sokat segít a napi megélhetésemben” (pécsi csoport)

A tanulás, képzettség jelentősége minden csoporton felértékelődik az érvényesülés relációjában. Alapvető gondolkodásbeli megközelítés, hogy **végzettség és elsősorban szakma nélkül**

3. táblázat. Az érvényesüléshez szükséges attribútumok

Budapest	Miskolc	Győr	Szolnok	Pécs
1. megfelelő családi háttér – érzelmi és anyagi támogatás 2. anyagi háttér 3. képzettség 4. egyéniség 5. kreativitás 6. kapcsolatok	1. pénz 2. képzettség – érettségi + szakma 3. kapcsolatok 4. tapasztalat 5. pozitív gondolkodás 6. rátermettség 7. szerencse 8. ház 9. autó	1. pénz 2. szerencse 3. szorgalom 4. végzettség - szakma 5. kapcsolat 6. idegen-nyelvtudás 7. kitartás	1. megfelelő családi háttér 2. képzettség – szakma 3. kitartás 4. ügyesség 5. pénz 6. idegennyelv- ismeret 7. műveltség 8. kapcsolat 9. szerencse	1. pénz 2. családi háttér 3. szerencse 4. kapcsolatok 5. szorgalom, kitartás 6. szakma 7. lakóhely (főváros, külföld) 8. idegen-nyelvtudás

az ember nem boldogulhat Magyarországon, mert nem talál magának munkát. A célcsoport alapadottságaiból eredő sajátos eredmény, hogy a szakma megszerzése a legtöbb kérdezett esetén magasán pozicionált, az érettségivel szemben egyértelműen, de többen a diplomához képest is többre értékelik. A megkérdezettek többsége optimális végzettségnek a szakmát, kisebb részük a szakma és érettségi együttes megszerzését tartja. A narratívák fontos sajátossága, hogy egyetlen esetben sem emeli ki a szaktudás fontosságát, a papírkórság jelensége (nem a tudás, hanem a megszerzett papír a fontos) a szakiskolai hallgatók körében meglehetősen általános attitűdnek mutatkozik.

„A legfontosabb a végzettség, a szakma. Olyan, amivel el lehet helyezkedni.” (győri csoport)

„Először a tanulás, mert ha tanulunk, tudunk dolgozni, tudunk érvényesülni. Szerintem az érettségi, szakma.” (miskolci csoport)

„V1: Érettségivel szinte semmit nem tudsz kezdeni, ha nincs szakmád. V2: Kettő együtt jó. A szakma lassan többet ér, mint egy érettségi.” (szolnoki csoport)

„Szakma. Anélkül elég nehéz elhelyezkedni.” (szolnoki csoport)

„Sokan egyetemre járnak és közben nem tudják, hogy az országban a szakmunkásokból van a legnagyobb hiány. Elvégzi az egyetemet és cseszheti, mert nem tud mit csinálni vele.” (budapesti csoport)

„Úgy van, ha van egy szakmád, azzal már el tudsz menni dolgozni, közben lerakod az érettségit, azzal ugyanúgy tudsz keresni pénzt. Érettségivel nem tudsz elmenni egy nyáron dolgozni, ahol rendszeren megfizetnek, de viszont szakmával már el tudunk menni.” (budapesti csoport)

A kutatás során érdekes eredményként tapasztaltuk, hogy a fiatalok körében az **idegennyelv-ismeret elsajátítása kiemelkedő jelentőséggel bír**. Minden csoportbeszélgetésen spontán módon merült fel ez a tényező: a nyelvtudás a külföldi munkavállalás lehetőségének alapja, és az ott megszerezhető magasabb jövedelmek által az anyagi jólét egyik eszközeként percpiciálódott.

Az életben való boldogulás kevésbé markáns, ám mindenhol megjelenő attribútuma a kapcsolati tőke, amely szinte kizárólag a munkához jutással összefüggésben jelenik meg.

„Az olyan kapcsolatok, amikkel könnyen el tud helyezkedni.” (budapesti csoport)

„Ha van valaki barátjának egy jó cége, felveszi őt dolgozni.” (győri csoport)

„Ismeretség. Ha jó munka kell és ismersz valalkozót, az el tud helyezni.” (szolnoki csoport)

Az egyéni adottságok, a különböző személyiségjegyek megléte (szorgalom, kitartás, határozottság, kreativitás stb.) megjelenik az érvényesülési dimenziók sorában, azonban jelentősége a többi tényező mellett kevésbé hangsúlyos. Mindez jelzés értékű arra nézve, hogy a percipiált **elsősorban materiális értékeken (pénz, végzettség= papír) alapuló érvényesülési útban, a szorosan az individuumhoz kötődő jegyekbe vetett hit háttérbe szorul.**

Jövőkép

A beszélgetések során kitértünk a személyes életervekre, célokra is. A megkérdezett fiatalok mindegyike fel tudott sorolni legalább egy célt az életére vonatkozóan. A leggyakoribb tervek:

- **iskola elvégzése** – a legáltalánosabb célnak bizonyult, szinte minden megkérdezett említette a középtávú tervek kapcsán
- **külföldi munkavállalás** – meglehetősen gyakori cél, amely vidéken, elsősorban Győrött és Miskolcon kiemelkedő jelentőséggel bír az életervezésben
- cégalapítás
- biztos állás megszerzése – elsődleges szempont ennek kapcsán, hogy jól fizető munkáról legyen szó
- családalapítás – elsősorban a lányok körében domináns életerv
- **továbbtanulás** – egyfelől az érettségi megszerzése, másfelől másik szakma elsajátítása, a motivációs bázis azonban azonos, minden

estben a piacképesség megtartására irányul, a 'több lábon állás eszköze'

„V1: Nekem az a célom, hogy sikeresen elvégezni az iskolát. V2: Külföldön beindítani egy kis vállalkozást. Pl. tudom, hogy megy a vendéglátás, autószerelés, ilyesmi. V3: Elvégezni az iskolát, megcsinálni a szakmunkásvizsgát, mestervizsgát. Utána kimennék külföldre, ott lenne valami cég talán.” (győri csoport)

„Most azt tervezem, hogy lerakok egy hegesztőt vagy bármi más szakmát, és két szakmával könnyebben tudok boldogulni, munkahelyet keresni.” (miskolci csoport)

„Biztos állás, ami jövedelmez is.” (szolnoki csoport)

A fókuszcsoportos beszélgetések alapján úgy tűnik, hogy **szinte minden kérdezett fiatal tervezi a jövőjét és számol a lehetőségeivel.** Azonban ez a célorientált attitűd a kérdezettek elmondásai szerint nem általános a szakiskolai tanulók és általában a fiatalok körében. Amikor arról kérdeztük őket, hogy mit gondolnak arról, hogy a korosztályukban mennyire jellemző a jövőkép kialakítása, a legtöbb esetben nemleges válaszokkal találkoztunk. Ez az attitűd a budapesti csoport esetén mutatkozott a legerősebbnek és a miskolci beszélgetésen a legkevésbé jellemzőnek.

„Szinte senkinek nincs. Mindenki úgy van vele, hogy tizedik után elmegy az iskolából, aztán lesz vele valami.” (budapesti csoport)

„Ez környezetvédő iskola, szerintem senki nem akar környezetvédő lenni. Nem is tudom, mit lehet dolgozni ezzel. Nem is tudom, mi a szakmám, tavaly óta odajárok. Azt sem tudom, mit lehet tanulni.” (budapesti csoport)

A vidéki csoportok esetén sokkal markánsabban megjelent azon hipotézis elutasítása, amely a szakiskolai tanulók jövőkép nélküliségét, kilátástalanságát feltételezi.

„Hülyeség. Egvéntől függő szerintem. Egy szakmunkásnak is lehetnek elképzelései.” (győri csoport)

„Ez egyáltalán nem igaz. Mi kétkezi munkát fogunk végezni. Aki pl. titkárnőként irodában ül, annak fogalma sincs a fizikai munkáról. A kőművesek húzzák fel a házat, amiben később a titkárnő dolgozik. Nagyon is motiváltak vagyunk. Ha nem lenne szakma, nem lenne semmi. Fejlődéshez a szakma kell, mégis a szakmát nem azt mondom, hogy lenézik, de nem fizetik meg.” (miskolci csoport)

„De motiváltak. Sokan úgy gondolkoznak, hogy lerakják és kimennek külföldre. Külföldön jobban megfizetik az embereket.” (miskolci csoport)

A kérdezettek körében – helyszíntől függetlenül – jellemző álláspont, hogy a jövőtervezés meglétét nem az iskolatípushoz/tanulmányi eredményhez kötik, hanem a szocializáció során elsajátított, elsősorban a családi háttérből adódó sajátosságként fogják fel.

„V1: Például a háttértől is. Lehet, hogy valakinek rossz a háttere, és azért küzd, hogy egy kicsit jobb legyen.

V2: Valakinek meg van háttere és tökre nem érdekli, hogy milyen iskolába jár, csak járjon tizenyolc éves koráig. Én is így vagyok vele. Megvan otthon mindenünk, van pénzünk meg minden. Minek járjak iskolába? Tudom, hogy élek hetven évet, akkor is el leszek tartva. De muszáj iskolába járni, hogy anyukám örüljön” (budapesti csoport)

„Legtöbb embernek vannak tervei, ez a családtól, a háttértől függ.” (szolnoki csoport)

„Szerintem ez attól függ, hogy mit tapasztalt eddig a szüleitől az ember.” (győri csoport)

A szakiskolai tanulók motivációjának kapcsán, a korosztályt tekintve általános terveknek, céloknak két tényező bizonyult: 1. iskola elvégzése 2. külföldi munkavállalás.

„Másik szakmát letenni, érettség, amivel nagyobb eséllyel el tud helyezkedni. Húzza vele az időt, tovább jár iskolába, talán jobb lesz, mire munkába állhat.” (miskolci csoport)

„Sokan úgy gondolkoznak, hogy lerakják a szakmunkásvizsgát és kimennek külföldre. Kül-

feldön jobban megfizetik az embereket.” (miskolci csoport)

A szakiskolai tanulók helyzetének értékelése a más iskola típusba járók relációjában

Az oktatási rendszer reformjának köszönhetően az iskolaösszevonások következtében a különböző képzési típusok gyakran egy iskola falain belül keverednek. Szinte minden helyszínen találkoztunk olyan intézmény diákjaival, akik vegyes profilú iskolába járnak, ennek ellenére a **szakiskolai tanulók elkülönülése a többi képzésben részesülő fiattól markánsnak mondható.** A kérdezettek többsége feszültségről nem számolt be a gimnazistákkal és/vagy szakközépiskolásokkal, de a vegyes baráti társaságok viszonylag ritkának mondhatók. A résztvevők többsége direkt módon nem említette, hogy negatív megkülönböztetésben lenne részük az iskola többi tanulója részéről azért mert ők szakiskolába járnak, azonban burkolt utalásokat kaptunk arra nézve, hogy a szakiskolásokat a többség lenézi. Érdekes eredményként tapasztaltuk, hogy több esetben a tanárok generalta feszültségről számolnak be a kérdezettek: a hátrányos megkülönböztetést elsősorban hozzájuk kötik.

„A szakmunkást általában lenézik, akik gimnáziumban vannak.” (szolnoki csoport)

„Szerintem a tanulás szempontjából lehet észrevenni a megkülönböztetést, a tanárok szemében is más. Másképp foglalkoznak velünk. Kevesebb dologban vehetünk részt, hozzászólásunk kevés lehet.” (miskolci csoport)

A fiatalok problémáinak tekintetében az iskolatípuson alapuló eltérésről nem számoltak be a kérdezettek, az első fejezetben már tárgyalt problémaforrások a kérdezettek szerint minden fiatalra általánosan érvényesek. Azonban a beszélgetések során feltűnő volt az alkohol- és droprobléma kiugró megjelenése, amely a célcsoport körében nem is annyira problémaként, mint inkább megszokott jelenségként percipiálódik. Minden csoport esetében a kábítószeres fogyasztása megszokott korosztályi sajátosság, amely a többségből semleges attitűdöt vált ki.

„V1: Van egy pár ismerősöm, aki terjeszti [drog]. V2: Nekem meg pár, aki fogyasztja. V3: Buli helyeken ez már alap, hogy tabi.” (győri csoport)

„Van alkoholistá, minden. Van, aki füvezik, mindig úgy jön be.” (budapesti csoport)

„Nálunk nagyon sokan isznak meg drogoznak. Több, mint a fele iskola” (budapesti csoport)

„K: Mennyire tartjátok veszélyes dolognak a drogokat? V1: Nem tartom veszélyesnek. Ha így érzi jól magát, így teszi tönkre magát, akkor hajrá. V2: Nem teszi tönkre magát, így tartja magát nagyfiúnak. V3: Nem teszi tönkre magát, ha valaki füvezik, az egészséges.” (budapesti csoport)

„Ismerőseim közül 10-ből 10 kipróbálta legalább már a füvet, de 10-ből 3-4 rendszeres fogyasztó” (pécsi csoport)

III. 4. A politikához és demokráciához fűződő viszony

Közéleti érdeklődés

A csoportos beszélgetések egyik fókuszpontját a politikához és demokráciához való viszony feltérképezése jelentette. A beszélgetések fontos sajátossága, hogy a megkérdezettek egyöntetűen negatív jellemzőket társítottak a mai politikai elithez és a politikai közülethez – még annak ellenére is, hogy a saját elmondások alapján a többség számára ez a tematika a mellőzött témák körébe tartozik. Szinte kivétel nélkül negatív jellegű, pesszimista megállapítással találkoztunk minden csoportban.

„Annyira nem érdekel a politika, csak ha nagyon fontos a dolog.” (miskolci csoport)

„Megnézem a napi híreket, de annyira nem folyok bele. Éppen miket alkot Gyurcsány bácsi.” (győri csoport)

„Engem nem izgat. Felőlem csinálhatnak bármit fent, engem nem izgat, nem is érint még 17 évesen, nem szavazhatok, nem kell fizetni.” (szolnoki csoport)

A budapesti csoportban találkoztunk a többiekénél valamivel magasabb politikai érzékeny-

séggel, mely tájékozódás iránti igénnyel is párosult. Bár kvantifikálható adat nem támasztja alá, de talán összefüggésbe hozható a tapasztalt eltérés a főváros centrikus politikai és közéleti eseményekkel, a testközelből átélhető aktuálpolitikai történésekkel.

„*Én tudom, hogy mi van. Nézem a Híradót, ha otthon vagyok, érdekel is valamilyen szinten, mert rám is kihat.*” (budapesti csoport)

A többség politikai holdudvarokba tartozó érdekdimenziók mentén határozza meg a politikai eseményeket: azaz általános percepció, hogy **az egyének kevés beleszólási lehetősége, közvetlen vagy indirekt hatása van annak alakítására.** Az összefogás, a felelősségre vonhatóság és értelmes keretek közé szorított kockázatvállalás hiánya miatt visszahúzó, elkerülő, túlzottan individualista magatartásformák szilárdulnak meg.

„*Mindenki csak bele akar ülni a székre.*” (budapesti csoport)

„*Nem tud ellene tenni senki, csak idegesíti magát rajta. Hogy szét akarják választani az országot is, eladósodik az ország, ez ellen nem tudunk nagyon mit csinálni.*” (szolnoki csoport)

„*Lopnak, csalnak. Minek ennyi politikus? Blikkben is volt egy olyan cikk, mikor van az Országgyűlés, a képviselők játszanak, újságot olvasnak, ezért kapják a 180 ezres fizetést.*” (szolnoki csoport)

„*Semmit sem csinálnak. Mégis pénzt kapnak érte, jó pénzt és amellet még le is nyúlják.*” (szolnoki csoport)

„*Miért vitte rosszba az országot, miért nem csinálják azt, ami eredetileg a dolguk lenne?*” (budapesti csoport)

„*Mindig az lesz a vége (hogy utálják az aktuális kormányt), mert nem lesz olyan kormányfő, aki azt fogja nézni, ami az ország érdeke, hanem azt, hogy meggazdagodjon.*” (budapesti csoport)

„*Mondjuk ki nyíltan! Ez az ország SZAR.*” (szolnoki kortárs csoport)

Összességében a véleményklíma alapján elmondható, hogy **alapvetően eléggé rosszul mű-**

ködnék hazánkban a dolgok, a politikusok nem dolgoznak meg a fizetésükért, s kevés a közügyekért, az ország érdekeiért valóban elkötelezett egyéniség.

Érdekes módon azonban nem vonták felelősségre magukat az állampolgárokat is. Bár a politikusokat nem menti fel, de az összefogáson alapuló, kollektív cselekvési készség hiánya általánosan jellemzi az országot. Ez arra enged következtetni, hogy még mindig inkább **egy etatista és individualista álláspont keveréke körvonalazódik a politikai szocializációban.**

Ha a politikai eseményekről vagy politikai történésekről való általános informálódási/tájékozódási lehetőséget vesszük alapul, akkor sokan a televíziós híradókból, Metró vagy Blikk újságokból és a szülőktől/testvérektől tájékozódnak.

Baráti vagy családi körben ritkán szoktak politizálni, vagy ha tehetik, elkerülik ezeket a beszélgetéseket. Mivel a megkérdezettek közül csak kevesen jelezték, hogy érdeklődnének a politikai témák iránt, ezért a kortárs csoportban nem ez jelenti a legfőbb témát.

„*Anyámék mikor politizálnak, elmegyek máhához. Az asztalnál nekiállnak. Így Gyurcsány, úgy Gyurcsány, miért nem mond már le.*” (szolnoki csoport)

„*Nagyon ritkán politizálunk. Szóba jön, halom, odamegyek, elkezdek dumálni, utána leálok.*” (miskolci csoport)

„*Barátnőm szokott szaladni, hogy hallottad? Mondom, váltsunk témát.*” (miskolci csoport)

„*Reggel jöttem suliba, beszélgettünk a haverommal pénz témáról, s akkor mondta, hogy adócsökkentés.*” (miskolci csoport)

„*Nálunk van egy kedves osztálytársunk, akiből szerintem egyszer biztos államfő lesz. Már a megjelenéséből is. Ő rendesen politizál. Ő mindezt tud.*” (győri csoport)

Családi körben történő élményfeldolgozás is ritka, s az jellemző, hogy ahol a szülők politikailag érzékenyebbek, inkább ott beszélnek meg részletesebben a dolgokat. Ennek hiányában (s talán a mögöttes információk hiányának is kö-

szönhetően) az események nem tudnak leüledni vagy akár ellentétes világlátások kontextusában kibontakozni.

„A nappaliban van a legnagyobb tévé, tévézni akarok, de az anyám azt nézi, akkor muszáj azt néznie.” (budapesti csoport)

„Mondjuk anyámék tavaly a Fidesz nagygyűlésre is felmentek. Mi is mentünk velük és mondtuk, hogy Gyurcsány takarodj. Muszáj volt menni. Más moziba megy, mi mentünk tüntetni. Nem voltunk a tüntetők között, akik felbolygatták a véceket, telefonfülkéket. Éppen vége lett a Fidesz nagygyűlésnek, elmentünk étterembe, be volt kapcsolva a tévé és láttuk, hogy mi volt, ahol ott voltunk nemrég.” (szolnoki csoport)

Többen is említették, hogy **politikával foglalkozni nem egy fiatalos, trendi dolog**. A politizálás inkább egy érettebb, kiforrott világgéppel rendelkező felnőtt elfoglaltsága.

„Tesóm is öregszik, ő is kezdi nézni.” (budapesti csoport)

„A szülők miért nézik mindig? A felelősségtudat, hogy mi lesz.” (budapesti csoport)

„Nekem a tanárom szokott veszekedni mindig, hogy ő csakis a Fidesz, semmi más.” (budapesti csoport)

„Magyarországon mindenki politizál. Teljesen felesleges, ugyanis nem változik semmi.” (pécsi csoport).

Arra a kérdésre, hogy **Vannak-e olyan ügyek, amire elköteleződést éreznek, illetve Eszükbe jut-e olyan politikai dolog, ami nagyon felkeltette az érdeklődésüket, annak ellenére, hogy nem érdeklődnek a politika iránt**, meglepő módon **sokféle és kurrens politikai-gazdasági eseményről tudtak beszámolni**. Ez talán helyénvaló is, ha elfogadjuk azt a feltételezést, hogy a sajtó/média és a befogadók között létezik valamiféle kapcsolat, akkor elfogadhatjuk azt is, hogy a sajtó/média által sugalmazott értéktársítások irányítóként szolgálnak a körülöttünk zajló dolgok megítélésében. A leggyakrabban előforduló témákat mutatja be a következő táblázat:

- „gáz, víz, villany, tévéadót akarnak visszahozni”;
- nyakkendő adó;
- a családi pótlék megszüntetési szándéka;
- vizitdíj, tandíj;
- pénzügyi válság;
- a négyes metró körüli botrányok;
- autópálya építés túlzó bekerülési költsége;
- magyarországi üzembezárások, munkahelyek megszüntetése;
- nyugdíj probléma;
- kisebbségi kormányzás.

Általános jelenségnek mondható azonban, hogy **a témák részletesebb kifejtésére nem, vagy csak nagyon kevesen voltak képesek**. Sokszor megfjejtetlen összefüggések, fél információk maradtak meg egy-egy esemény kapcsán, melyek a későbbiekben vélhetően még inkább torzulhatnak vagy illogikus összefüggések laza szövetévé alakulhatnak.

„A minimálbért is le akarják venni, akik kapnak ösztöndíjat, azoknak is nem ott van, mint most, akkor teljesen lentre megy. Mindent csökkentenek és emelnek.” (szolnoki csoport)

Azok az események maradtak meg a fiatalok emlékezetében, melyek inkább 1. lokális jellegűek, vagy 2. családi érintettség okán személyes élményekkel terheltek (pl. egy üzembezárás, adóemelés, családi beszélgetés [élményfeldolgozás] adott eseményről stb.).

„Autóipar. Egyre többen leállnak, lassabban gyártják az autókat, kevesebbet. Az amerikai befolyás alapján. Nem tudom, mi közünk van hozzájuk. Semmi értelme. Sokat gvingül a forint. Lassan egy euró 270 Ft.” (miskolci csoport)

„Győri kekszgyárat bezárták. Mindent, ami Magyarországnak hozná a pénzt, bezárnak. Meg munkát is nyújtana másoknak.” (győri csoport)

„Szerintem hülyeség volt (a vizitdíj). Mert aki pénzt akart adni az orvosnak, ugyanúgy adott. Aki meg nem, akkor sem adta oda, ha kellett a vizitdíj.” (miskolci csoport)

A médiában legnagyobb port felkavaró események azonban minden résztvevőnek ismerősen csengtek, ahogyan az a fenti felsorolásból is sejthető volt (ha más nem, hát említés szintjén).

„Vizitdíjas téma nagyon fel volt dobva. Mondjuk engem nem különösebben érintett, mert nekem még nem kellett fizetni.” (miskolci csoport)

„Gyurcsány mondjon le! A Fidesz állandóan ezzel erőlködik.” (pécsi csoport)

A legtájékozottabb csoportok a szolnoki és budapesti csoport volt. A csoporttagok nem csak a legtöbb aktuálpolitikai esemény felsorolására, hanem annak tartalmi összefüggéseinek megragadására is képesek voltak.

„Kanapéadó – Minden eladott áru után adózni kell, mikor megveszi az ember. 25% ÁFA + adó.” (szolnoki csoport)

„Örökösödési adó. Megörököl valamit, utána még fizessen. Ez is hülyeség. Valaki megörököl egy házat, mennyit kéne utána fizetni?” (szolnoki csoport)

„A banki eladósodás. Felveszik az emberek a hitelt és nem bírják visszafizetni, a bankok is nagy szarban vannak, mert nem megy vissza nekik a pénz és nem bírnak mit forgatni.” (szolnoki csoport)

„Mikor vége volt a második világháborúnak, mi kölcsön kaptunk az amerikaiaktól. Mikor Orbán volt az elnök, ő törlesztette. Gyurcsány csak nagyobbra tette az összeget. Nem adott, hanem vett el tőlük.” (budapesti csoport)

Formális közösségekhez fűződő viszony

Arra is kíváncsiak voltunk, hogy milyen közéleti beágyazódás, formális szervezetek szempontjából milyen politikai aktivitás jellemzi a szakiskolai tanulókat. Összességében az mondható, hogy **egyik csoportban sem tapasztaltunk semmilyen politikai csoporthoz való kötődést, viszont legkevésbé szimpatikus szervezeteket a politikai-ideológiai alapú szervezetek közül említettek.**

A csoporttagok leginkább hobbi célú és sport klubokhoz, egyesületekhez kötődnek, mint pl. Lada-klub. Az alábbi csoportokat említették a résztvevők, ezeket szimpátia és antipátia alapján tematizáltuk.(4. táblázat)

A megkérdezettek körében egyöntetűen fontos szempont, hogy az ember tagja legyen valamilyen közösségnek. Ebben, ahogy várható is volt, semmilyen eltérést nem tapasztaltunk a nem szakmunkás fiatalok és a célcsoport véleményében.

4. táblázat. Ellenszenves és szimpatikus csoportok

Ellenszenves	Szimpatikus
Általában a politikai pártok, politikusok – „MSZP. Ellenszenves. És az összes többi.” (szolnoki csoport)	Különböző sportegyesületek
Sátánisták – „Régen voltam benne egy szektába, de nem tetszett, inkább kiváltam.” (miskolci csoport)	„Fidelitas vagy micsoda, mert fiatalok vannak benne.” (budapesti csoport)
„A piások”	–
Skinhead-ek	–
Neonácik	–
Hungaristák	

„Le szoktunk menni az egyetemre kosarazni, röplabdázni. De nem azért, hogy röplabdázzunk, hanem inkább beszélgetni.” (miskolci csoport)

„Ne unatkozz. Együtt legyünk, ne legyünk befurdulósak, csendben egész nap.” (győri csoport)

„Tanulunk egymástól.” (miskolci csoport)

Ahogy az a deviáns csoportoknál, szubkultúráknál gyakran lenni szokott, a tagjaira jellemző a családi kötelekek meglazulása, és a helyébe lépő kortárs csoportnyomás, amelyet új, érdekes, követhető csoportnorma jellemez. Ez hatással lehet arra, milyen (akár ideológiai) irányultságot vesz fel (vagy akár szilárdít meg) a kamaszkorú fiatal. Az átjárhatóság azonban az egyes szubkultúrák között biztosított: pl. a kamaszok esetében a leginkább zenei szubkultúrákról beszélhetünk (ez párosul világszemlélettel és nonverbális jelekkel [öltözködés]), melyeknek a tagsága akár rövid időn belül, és teljesen más irányzatba is változhat. Ez természetes folyamat, hiszen ugyanakkor keresik a fiatalok önmagukat és a hasonlóan gondolkozó, éppen ezért támogatólag fellépő társakat.

„Emo, nem tudom, hogy mondják. Nekem tetszik, ahogy ki vannak festve a lányok, de az öltözködésük egyáltalán nem.” (miskolci csoport)

„Befurdulás típusok. Depis leszek, felvágom az ereimet. Nem csípem az ilyet. Ez egy stílus, divat náluk. Szerintem a depresszió teljesen más, mint amit ők csinálnak.” (miskolci csoport)

Politikai-ideológiai szempontból fokozottan így van ez azon fiatalok körében, ahol a primer közösség gyenge politikai szocializációs készség-készlettel bír: pl. a szülők nem rendelkeznek határozott politikai állásfoglalással, és nem dolgozzák fel megfelelően a politikai-közéleti eseményeket (előzetes tudásháttér hiányában). De így van ez azokban a családokban is, ahol nagyon szilárd a politikai irányultság és akár a mindennapok párbeszédeinek, cselekvéseknek szervező eleme lehet (pl. szülői vélekedések kisebbségekről, politikai pártokról vagy azok cél-

kitűzéseiről nagyban befolyásolhatják a gyerek későbbi csoport hovatartozását, identifikációját is).

„Neonácik (nem szimpatikusak). Szélsőségesek. Sok köztük a huligán. Akik csak azért vannak ott, hogy jól érezzék magukat. Van, aki csak tartozni akarnak egy csoportba, ahol összetartanak és csak ezért.” (győri csoport)

„A Magyar Gárdát nem szeretem. Ameddig nem mutatnak fel az országért semmit, addig ne verjék a seggüket.” (pécsi csoport)

A beszámoló alapján megállapítható, hogy egyetlen fiatal ismeretségi körben sincs olyan, aki politikai jellegű szerveződésnek lenne tagja.

Arra is kíváncsiak voltunk, hogy a politikai pártok közül van-e olyan, ami szimpatikusabb, mint a másik? **Ahogy általában a politikai események iránt, úgy a politikai jellegű szervezetek iránt is domináns apatikus szemléletmóddal találkoztunk.** Óvatos közelítéssel azt a konzekvenciát vonhatjuk le, hogy a politikai-ideológiai szervezeti tagság nem jellemző, sőt inkább távolságtartással, antipátiával találkoztunk, így **vélhetően a politikai eseményekbe való bevonódásnak nem képezi alapját ez a dimenzió.**

„Engem annyira nem érdekel, hogy ki mit csinál ebben az országban.” (budapesti csoport)

„Tök egyformák. Mindegyiknek az a lényeg, hogy az emberekből a pénzt szedik ki. Minél több adó, minél több legyen a gáz, minden.” (miskolci csoport)

„Ezért utálják (a szülők) ezt az MSZP-t, mert Gyurcsány. De ha Fidesz lesz, ő fog lopni, akkor őt fogják utálni.” (budapesti csoport)

„Nem, nem szeretem a politikát. Nem folyok bele semmi ilyenbe.” (szolnoki kortárs csoport)

Állampolgári felelősség

A beszélgetések során körbe jártuk azt is, mit jelent, milyen definíciós készséggel párosul a célcsoport olvasatában az, hogy „jó állampolgár”. **Ez a fogalom a csoporttagok szerint is etikai,**

erkölcsi kérdés. A fogalom tartalmára vonatkozó spontán állításokat az alábbiakban foglaltuk össze:

- nem szemetel;
- „nem köpköd”;
- nem bűnöz;
- fizeti az adót;
- nem lop, csal, hazudik;
- általában megpróbál szabálykövető lenni
- segít a másoknak;
- védi a környezetet;
- magához mérten adományoz pl. az egyháznak, oktatási intézménynek, rászoruló gyerekeknek;
- tudatosan rendelkezik az adó egy százalékáról;
- közösségi érdekeket figyelembe véve dönt (elsősorban vezetőik).

„Attól nem lesz jó állampolgár, hogy az egyháznak adózik. Lehet attól maffiózó, a bűneit nem fogja felváltani a pénz.” (budapesti csoport)

„Ha valaki azért csinál pénzt, hogy ne csak a családját meg a barátait, hanem mondjuk, másoknak segítsen. Vagy egyetemeknek adományoz.” (budapesti csoport)

„Én csak rászoruló gyerekeknek. Hogy ők is úgy éljenek, mint a többi gyerek, hogy ne legyen megkülönböztetés.” (budapesti csoport)

„Nem rongálni, mert azzal is csak a pénz megy. Ugyanúgy azt mondja az állam, hogy nincs pénz, mert összetörtek egy telefonfülkét, kitörik az üveget. Amikor tüntetnek, az is a mi pénzünk, aki adózik.” (budapesti csoport)

A fentiekből jól látszik, hogy megjelenik az ideálisnak tartott állampolgár tulajdonságai közt a spontán felsorolásban három, a kutatás célja szempontjából, nagyon fontos tényező:

1. szabálykövető magatartás,
2. altruizmus, és
3. **közösségi érdekek figyelembe vétele a döntések előtt.**

Azaz a **kiinduló hipotézis a normarendszerek szempontjából jelen kutatásból nem igazolható teljes mértékben.** Ugyan az igaz lehet, hogy a szakmai képzésben résztvevők a jobboldali szél-

sőséges csoportok hatása alá kerülnek és maguk is részesévé válnak olyan megmozdulásoknak, melyek antidemokratikusnak nevezhetők, de: 1. nem politikai indíttatásból, hanem a kortársi közösség befogadó, támogató jellege miatt 2. a célcsoport világszerte rendelkezik víziókkal az ideális állampolgár normarendszeréről.

Ami mégis aláássa a felelős, demokratikus állampolgár eszményét, az feltételezhetően a **generációkon át öröklődő nézőpontok befolyásoló ereje és a konkrét tapasztalatok.** Ahogyan az a későbbiekben is látható, a választási (azaz inkább változtatási) lehetőségekre adott válaszokban, területenként – gazdasági-társadalmi dimenziók mentén – érzékelhetően más-más az erre a kérdésre adott választás szerkezete is. Ennek hátterében feltételezhetően az áll, hogy amivel ezek a kamaszok találkoznak (érkezzen az információ akár a médiából, akár a szülőktől, akár közvetlen környezetüktől) az nem éppen a legkedvezőbb kép.

A következőkben maradva a felelős állampolgár kérdéskörénél, arra voltunk kíváncsiak, hogy az előre kiválasztott kritériumok közül melyeket és miért tartják fontosnak vagy kevésbé fontosnak a csoporttagok.

Mennyire fontos, hogy támogassuk azokat, akik nálunk rosszabb körülmények között élnek?

Mennyire fontos, hogy az ember jó állampolgár legyen?

Hozzá tartozik-e ehhez, hogy támogassuk azokat, akik nálunk rosszabb körülmények között élnek?

Ezekre a kérdésekre egyöntetű igen volt a válasz.

„Fontos, mert az ország teszi olyanná őket.” (budapesti csoport)

Minden csoportban fontos volt, hogy „támogassuk a szegényeket”, azaz az altruista nézőpont szilárd, jól tetten érhető. Érdekes viszont, hogy elsősorban az elemi iskolát említették, mint a leginkább megfelelő terepet, ezen magartás tudatosításában, átadásában.

„Általános iskolában minden nagyobb ünnepkor hoztunk be valamit vagy pénzt szedtünk és

kiválasztottunk egy rászoruló családot, mert több gyerekes volt vagy sérülése volt és küldtünk neki egy nagy csomagot. Jó volt a visszajelzés, nagyon megköszönték, nem is hitték volna, hogy így segítünk. Nekem jól esett.” (szolnoki csoport)

Amikor a többség (mások) véleményét, cselekvését kellett megítélni, inkább negatív véleményekkel találkoztunk. Arra a kérdésre, hogy *„Az emberek mennyire foglalkoznak azzal, hogy segítsenek azoknak, akik rossz körülmények között élnek?”* sokan úgy vélekedtek, hogy bizony szükség lenne még mit felmutatnia az állampolgároknak.

„Szerintem egyáltalán nem. Nagyon ritka, hogy valaki segít.” (szolnoki csoport)

Már ilyen fiatal korban szkepszis övezi ezt a kérdéskört, részint a kedvezőtlen szülői és szenzáció jellegű média tapasztalatok alapján, részint az egyre inkább individualista szemléletmódot példaként állító környezeti nyomás miatt is. Ez azért is probléma, mivel fiatalok karitatív jelleget kioltó preconcepciói a későbbiekben megszilárdulhatnak vagy akár fokozódhatnak is. A kutatás fontos tapasztalata, hogy **a vélemények alapján már kamaszkorban úgy érzik, hogy igen kevés az a tényleges lehetőség, amikor a pénzbeli adományok vagy kis értékű támogatások a valóban rászorulókhöz jutnak el.**

„Szívesen adsz, és lehúznak. Meg az aluljárókban is lehúzzák az embereket, aztán zsebre teszik. Amikor volt a cunami, akkor is gyűjtöttek, mindenki vitt be pénzt, utána meg felújították a sulit.” (budapesti csoport)

„Attól függ, milyenek azok az emberek.” (miskolci csoport)

„A megfelelő anyagi háttérrel lesz, akkor adok. Különben nem.” (pécsi csoport)

„Ez pénztől függ, van-e. Meg attól is, hogy ki milyen. Ha én jó vagyok, és ha van pénzem, adni fogok, de ha eleve nekem mindig több pénz kell, akkor kész.” (miskolci csoport)

Erre erősítenek rá a médiában gyakran felkapott sikkasztással, fehérgalléros bűnözéssel kapcsolatos hírek is, ahol vezető politikusok, befo-

lyásos közszereplők visszaéléseiről, a lakosság (szerencsésebb talán a „kisemberek”, vagy „átlagpolgárok” megnevezés) kihasználásáról hallható tények.

„Sokan nem érdemlik meg, hogy támogassuk...” – hangzott el több csoportban is. **Maga a támogatás, redistribúció intézménye fontos, ugyanakkor ezt kemény feltételekhez kötnék a megkérdezettek.** Mivel a véleményáramlatok alapján a rendszer sok potyautast is eltart.

„Vannak, akik nem is tesznek semmit értük. Csak hogy támogatást kapjanak.” (győri csoport)

„Nem tudom, én az Avason lakom és ott anynyi hajléktalan van, hogy gyűlölök végigmenni az utcán, mindig kéregetnek. Bemész a boltba, veszel nekik zsemlét, de hogy én odaadom nekik a pénzt...” (miskolci csoport)

A támogatás kedvezményezettjeinek kapcsán **úgy tűnik, a célcsoportból a többség ugyan érzi a szociális háló jelentőségét, de inkább etikai dimenzió mentén tesz különbséget a rendszer kedvezményezettjei és kihasználói között.**

„Rokkantak, gyengén látók. Sokgyerekes család. Ők nem tudnak dolgozni.” (győri csoport)

„Akik naplopók, nem dolgoznak, csak várják a segílyt, azok nem (érdemlik meg).” (győri csoport)

Figyelemre méltó, hogy anyagi támogatáson kívül nem is nagyon került más szóba a beszélgetéseken, a támogatás egyéb alternatívái fel sem merültek a kérdezettekben. Az egymás vagy valamely közösség segítése társadalmi munkával és egyéb nem pénzbeli juttatásokkal fel sem merült, nem is beszélve olyan magasabb szintű létesítményekről, mint a jogrendszer és egyéb demokratikus intézményrendszerek.

Mennyire fontos, hogy szavazzunk a választásokon?

Mindkét véleménnyel találkoztunk a csoportülések során. Feltételezésünk szerint (ennek alátámasztására persze szükség lenne kvanti-

fikált adatokra is) **a választási hajlandóságot komplex módon befolyásolhatja az általános régiós gazdasági és foglalkoztatási helyzet kedvezőtlen képe**, mivel az elmaradottabb területeken inkább pesszimisták az emberek, s a változtatási lehetőségeket is korlátozottan érzik attól függetlenül, hogy éppen milyen politikai oldalt képviselő kormányról van szó.

A szolnoki, a miskolci és a pécsi helyszínen úgy vélekedtek a fiatalok, hogy mostanában már nincs a választásoknak értelme, mivel „ugyanolyan rossz az egész”. Egy hiteles és a változásokat jól kommunikálni képes, elérhető víziókkal operáló kormány képe hiányzik, s ezért **úgy érzik, valójában teljesen mindegy, szavaznak-e vagy sem, illetve melyik oldalra szavaznak.**

„V1: *Hiába választ az egyik jobbat, utána kiderül, hogy nem. (...) Akik megválasztották, most ugyanúgy ott vannak a tüntetésen. Pedig ott volt a szavazáson és ő szavazta meg.*” (szolnoki csoport)

„V2: *Szerintem felesleges. Ez már el van döntve az elején, nem rajtunk múlik.*” (szolnoki csoport)

„*Addigra lehet, megint bevezetik az egy párt rendszert, ha így folytatjuk. Gyurcsány bácsi ezt is elintézi.*” (szolnoki csoport)

„*Szavazunk vagy sem, akkor is meg van ott már írva, ki lesz, mikor.*” (miskolci csoport)

„*Nem, mert felesleges, úgysem rajtunk múlik.*” (miskolci csoport)

„*Számomra a választásoknak nincsen igazán létje. Nincs igazán kire szavaznom.*” (pécsi csoport)

Az országos közhangulatot idézik vissza, azaz **a jelenlegi politikai berendezkedéssel és választható garnitúrával elképzelhetetlennek tartják az érdekeik megvalósulását.**

A két fejlett gazdaságú, kiemelkedő régiós központnak számító térségben élő (a győri és a budapesti) fiatalok részéről volt a demokratikus joggyakorlásra „igen” a válasz. Legfőbb indok mindkét helyen, hogy a szavazásra joga-

sultaktól függ, hogy ki fogja az érdekeket képviselni, illetve ki lesz a vezető.

Fontos, mert hiába egy ember, meg elmegy helyette más szavazni, de ha mindenki így gondolkodna, akkor senki nem szavazna. (győri csoport)

A személyes érintettség kapcsán a négy csoportból szintén Győr és Budapest volt az, ahol önmagukra vonatkozóan fontosnak tartották a választási részvételt.

„*Biztos. Bele tudjak szólni.*” (győri csoport)

„*V1: Mert minél többen szavaznak arra, akit szeretnének, akkor az úgy jó. Mert ha valaki szeretné, hogy ez jusson ide, lehet, hogy egy szavazaton múlik az egész.*” (budapesti csoport)

„*V2: Vagy ha az országban kevesen mennek el szavazni, akkor újra kiírják, meg ilyenek vannak.*” (budapesti csoport)

Mennyire fontos, hogy betartsuk a törvényeket?

A többség fontos dolognak tartotta a jogkövető magatartást, de fenntartásokkal. A csoporttagok kettős mércével mértek: megkülönböztettek kisebb szabályszegéseket, kihágásokat, melyek inkább „csak” botlások, s vannak komolyabb bűncselekmények, melyeket ők maguk sem tennének meg, s elkövetőiket szükséges szankcionálni, mivel talán az az egyetlen visszatartó erő. Azaz a mintában **nem egységes, egyetemes a bűn fogalma, a tettek indítékainak ismeretében és/vagy az okozott károk függvényében különbség tehető.**

„*Attól függ, milyen helyzetben vagyok.*” (miskolci csoport)

„*Én nem szegem meg szerintem. Nem szoktam vandáلكodni, meg ilyenek.*” (miskolci csoport)

„*Biztos szegtem már meg 1-2-szer, de nem csuktak le érte.*” (miskolci csoport)

„*Ne mindenki azt csinálja, amit akar, mert káosz lenne a világban. Tudjuk kordában tartani. Közlekedés pl. miket nem szabad és miket lehet.*” (győri csoport)

„Törvények azért vannak, hogy megszegjük. Bizonyos határig jó, ha betartják.” (szolnoki csoport)

„Más se tartja be, például ott van a politikában, csomó politikus nem tartja be, akkor rám miért vonatkoznak azok a törvények?” (budapesti csoport)

„Ha valaki minden törvényt és előírást betart, nem tud boldogulni az életben.” (pécsi csoport)

A vétségek közötti differenciálás egyöntetű attitűdnek mutatkozott a beszélgetéseken. A bűnelkövetések közül **a vagyon elleni bűncselekmények közül a lopással és a rablással szemben elnézőbbek voltak** a kamaszok. Minden csoportban úgy vélték, hogy ezek sok esetben kimerítik a megélhetési bűnözés fogalmát.

„Sokan megszegik a lopást. Abból a pénzből, amit keresnek a munkahelyükön, nem lehet megélni. Szinte mindenkinek kell csinálni olyan dolgot munkahelyen kívül, ami nem legális, de viszont ugyanúgy jön a pénz. Azt sem törvénytelenül csinálják. Ha elmegy valaki lopni, az tőkre törvénytelen, mégis muszáj, mert lehet, hogy a családja éheznek, de viszont valamiből kell etetnie őket. Ugyanígy van a csalással is, amiket el lehet mondani; az hogy mész a metrón és nem veszel jegyet.” (budapesti csoport)

„Zsebtolvajlás, lopás, mert lehet, hogy nincs pénze és ebből tud megélni.” (szolnoki csoport)

A „nem elfogadható” kategóriába az élet kioltásával vagy az életveszélyt okozó szándékos testi sértéshez köthető bűncselekmények tartoztak.

„Van olyan, ami megtörtént, hú, persze. De van olyan, mikor meglincselnek egy embert, az durva.” (győri csoport)

„Gyilkosság. Emberrablás. Ezek nagyon durva dolgok.” (győri csoport)

„Gyilkolás, ilyesmi eleve kiesik a jó állampolgárból. Rablás, betörés, ilyesmi.” (szolnoki csoport)

„Hogy az egyik ember ne bántsa a másikat, ne ölje meg, mert akkor mi lenne? Ugyanaz, mint Afrikában, hogy öldözik le egymást.” (budapesti csoport)

Mennyire fontos, hogy adót fizessünk?

A kutatás során közelítő definíciót, **az adórendszer működésére vonatkozó általános képet nem tudtak megfogalmazni a csoporttagok**, inkább a sajtóból hallott információk kusza hálózata köszönt vissza. Erősen keverednek a fogalmak.

„Húsz százalékot kéne. Miért, mennyit adózunk? (moderátor) Ötvenet.” (budapesti csoport)

„Most már mindenben gátolják az embert, ez, hogy mindent meg kell mutatni. Kit érdekel, hogy honnan van pénzed? Nem azt kéne nézni, másoknak is van egy csomó pénzük.” (szolnoki csoport)

„V1: Itt Magyarországon nagyon sok az adó. Mindenre kiszabnak.” (szolnoki csoport)

„Adót fizetni kell. Ebből fedezi az állam a rendőrséget, meg a mentőket. De amikor valaki 40 milliárdért házat vesz, akkor megkérdezném, honnan is van.” (pécsi csoport)

A megkérdezettek általános szkepszissel fogadják az adó- és tb-rendszerből fedezett kiadások valós elosztását. Nem a lakosság és a társaságok problémás adómoráljában, hanem kifejezetten az állam redisztributív rendszerében, illetve a mindenkori kormányok „népsanyargató” kivetéseiben, és a magas érdekérvényesítő képességgel rendelkező gazdasági-politikai szereplők adóelkerülő magatartásában, visszaéléseiben látják a hibát.

„V1: És abból meg nem látunk semmit. Fizetünk, de értelme nincs. Nincs belőle jó nekünk.” (szolnoki csoport)

„V2: Nem befizetünk, úgyis levonják. Ha megveszed a tejet, benne van az árában.” (szolnoki csoport)

„Pont tegnap anyukámmal néztük a Sztárok testközelen-t, és ő is mondta, hogy nem szereti ezeket nézni, mert mindig csak a gazdagokat mutatják, hogy milyen új autót vett. De azt soha nem mutatják, hogy más országokban azoknak a kocsiknak az árából, amit ők vesznek, hat falu jól lakna.” (budapesti csoport)

Azokra a kérdésekre is kerestük a választ, hogy „Miért fontos adózni?” és „Mennyiben állampolgári kötelesség a közösségért vállalt kollektív felelősség?” a megkérdezettek szerint. A két tábor jellemző válaszait az alábbiakban gyűjtöttük össze:

Nem fontos:

„V1: Szerintem nem fontos. Szerintem mindenki örülne annak, hogy befizeti a számlákat, az úgy pont jó, de plusz még adózni! Akkor viszont hiába, az államnak biztos lenne máshonnan is pénze, mint hogy az emberektől elszedni, az csak az embereknek rosszabb lenne.” (budapesti csoport)

„V2: Van olyan, aki adózik, fizeti a TB-t, a büdös életben nem volt kórházban, nem is használja ki, csak elmegy a háziorvoshoz, elmegy tüdőszűrésre, ilyenek.” (budapesti csoport)

Fontos:

„Abból a pénzből fejlesztik az országot. Vagyis azt mondják.” (miskolci csoport)

„Akkor nem lennének iskolák, könyvtárak, múzeumok.” (budapesti csoport)

„Fontos. Mert a mi adónkból tudnak fejleszteni. Csinálni az utakat. Abból van az öregeknek a nyugdíj. Utána a fiatalabbak küldik nekünk az adót. Onnan lesz pénzünk.” (győri csoport)

„Egyszer úgvis visszkapja az ember. Megtérül.” (győri csoport)

Mennyire fontos, hogy aktívan politizáljunk?

A pártrendszerű képviseleti rendszer erkölcsi hiteltelvéstése az intézményrendszer egészét átjárta, aminek következtében az állampolgárok – így a célcsoportunk is – döntő többsége **tartózkodik a demokratikus közéletben való részvételtől**. Politikai szervezethez köthető tagságot nem vállalnak, s a politikai témákkal kapcsolatos okfejtéseket is felesleges időtöltésnek vélték.

„Hiába beszélünk róla, van véleményünk, mi-
kor senkit nem érdekel odafönt.” (miskolci csoport)

„Lényeges, hogy tudjuk, mi történik körülöt-
tünk, de annyira nem számottevő.” (győri csoport)

„Nem olyan fontos.” (budapesti csoport)

„Van ennél más fontosabb is ennél az élet-
ben.” (pécsi csoport)

Mennyire fontos, hogy tájékozottak legyünk,
részt vegyünk a helyi vagy országos ügyekben?

A válaszok alapján az rajzolódott ki, hogy lokális ügyekben való részvétel, az arról való tájékozódás fontosabb, mint az országos ügyek esetében. A többség szerint **fontos az, hogy részesei legyenek a lakóhelyi, munkahelyi, iskolai közösséget érintő ügyeknek**.

„Aki ráér, az vegyen rajta részt. Hátha jó lesz neki. Megtud pár dolgot.” (győri csoport)

„Igen. Pl. a lépcsőházat újra ki kéne festeni, iskolában is, hogy legyen-e foci meccs. Ez fontos, mert nekem is jó.” (szolnoki csoport)

„Ez már fontosabb. Nálunk is volt, takarítottunk helyeket.” (miskolci csoport)

„El lehet ott hülyülni. Jó a társaság, lehet hülyéskedni.” (miskolci csoport)

„Az fontos. Én is benne vagyok a környezetem-
ben.” (budapesti csoport)

Ezzel szemben az országos ügyek iránti nyitottság, mint információszükséglet jelenik meg inkább a szakiskolai tanulók körében.

„Szerintem eléggé fontos abból a szempontból, hogy az ember tisztában legyen azzal, mi zajlik körülötte.” (budapesti csoport)

„Addig fontos, hogy foglalkozz velem, hogy tudd, mi történik. De bővebben, mélyebben, az már nem.” (szolnoki csoport)

„Nagyon fontos. Minden téren. Erre jó az internet.” (miskolci csoport)

A jó állampolgár legfőbb ismérveit az 5. táblázatban foglaljuk össze.

5. táblázat. A jó állampolgár legfontosabb jellegzetességei

Szolnok	Miskolc	Győr	Budapest	Pécs
Fontos				
1. Tájékozottság	1. Betartsuk a törvényeket	1. Tájékozottság	1. Segíteni a rászorulókat	1. Adófizetés
2. Betartsuk a törvényeket	2. Részt vegyünk a közösséget érintő ügyekben	2. Betartsuk a törvényeket	2. Részt vegyünk a közösséget érintő ügyekben	2. Betartsuk a törvényeket
3. Környezetünk védelme	3. Tájékozottság	–	3. Betartsuk a törvényeket	–
Kevésbé fontos*				
1. Aktív politizálás	–	–	1. Aktív politizálás	1. A rászorultak segítése
2. Adózás	–	–	–	2. Aktív politizálás
–	–	–	–	

* Általában tömbösítve, az összes válaszkategória ebbe a szegmensbe került, s csak abban az esetben emeltük ki a konkrét válaszokat, ha azokat külön említették

Mint látható, a fontos dolgok közül **egyetlen elem fordult elő minden csoportban: a törvények betartására vonatkozó kíváncsi**. Azaz a jogállamiság tisztelete, a kölcsönös együttélés szabályozott keretrendszere szilárd alapkövetelményként él a megkérdezettek többségének a világvégében. Bár hozzá kell tenni, hogy **a törvények betartása nem igazán belső erkölcsi követelmény, hanem inkább a szankcióktól való félelem a moztatórugója**.

Az is megfigyelhető továbbá, hogy milyen fontos szerepet kapott három csoportban is **a tájékoztatás követelménye**.

Az is látható, hogy milyen **kevésbé fontos a célcsoport körében a politikai aktivitás**, a közügyek kielemezése, hiszen **két csoportban is ez a kritérium szerepelt a konkrét említések közül**. Ez is azt a későbbi megállapításunkat erősítheti, miszerint az utcai zavargásokra nyitott szakiskolai tanulók nem politikai-ideológiai alapon, hanem a balhé, a feszültség levezetésének kedvéért csatlakoznak inkább az ilyen típusú megmozdulásokhoz.

III.5. Politikai eszmeáramlatok és szélsőséges politikai nézetek

Államrendszerek és politikai eszmeáramlatok

A demokratikus és diktatórikus államberendezkedéssel kapcsolatban, illetve a politikai beállítódással kapcsolatban nem kaptunk a résztvevőktől elemezhető, összefüggéseiben releváns vagy értelmezhető válaszokat. Ennek oka a fogalmak nem, vagy homályos ismerete, a tárgyi tudás, továbbá az érdeklődés és érintettség hiánya. Ezért a megállapítások hiányában a szélsőséges mozgalmakra és a budapesti zavargásokra vonatkozó kérdéskörrel foglalkozunk bővebben.

Az államformára vonatkozó legjellemzőbb válaszokat egy csoportba gyűjtöttük:

„Biztos tanultunk róla valamit. Nem tudom.” (miskolci csoport)

„Hallottam, de nem tudom, mit jelent. Az van, amit én mondok.” (miskolci csoport)

„Végül is semmire nem megyünk vele, az ország a csőd szélén áll. Hiába van az, hogy többen

döntenek, mégis ugyanaz van: ne menjen csődbe az ország, mégsem tudják megakadályozni, hiába lehet szavazni.” (budapesti csoport)

„Demokrácia? Több képviselő van, azoknak kell adni a lét, szórják mint az állat, ezen kívül semmi.” (budapesti csoport)

„Az lenne a lényege, hogy mi döntünk el, a nép, hogy mi legyen az országban, de egyáltalán nem így van. Nem mi döntjük el. Van a népszavazás, de akkor is megváltoztatják.” (szolnoki csoport)

A fogalmak jelentésének ismertetése során megkérdeztük, hogy melyik államforma a szimpatikusabb, a résztvevők melyikben élnének szívesebben. A válaszok árulkodóan a kisember kiábrándultságáról, cselekvési képtelenségéről szólnak, ám **a többség mégis inkább a demokratikus államforma mellett döntene, még akkor is, ha igazán nagy különbséget nem látnak a két berendezkedés között.**

„Tök mindegy.” (miskolci csoport)

„Senki sem kérdezi meg, az emberek mit szeretnének. Akkor most diktátúra van?” (szolnoki csoport)

Szélsőséges irányzatok

A kutatás szempontjából az egyik leginkább érdekes kérdés, hogy milyen mozgalmakat ismernek, hogyan viszonyulnak a szakiskolai tanulók ezekhez a szélsőséges mozgalmakhoz, szimpatizálnak-e és miért valamely szerveződéssel?

Elsőként arra kértük a résztvevőket, hogy spontán említéssel idézzenek fel szélsőséges, radikális csoportokat, szervezeteket. Az alábbiakban összegezzük a spontán említéseket:

- Neonácik
- Hungaristák
- Gárdisták
- Kommunisták
- Fasiszták
- Focidrukkerek
- Terroristák
- Skinhead-ek

- Rasszisták
- Hippik
- Radikális környezetvédők

„Persze. Kommunista, szélső jobboldali, fasiszták meg ezek az állatságok.” (budapesti csoport)

„Terroristák, végül is azok is ilyen szélsőséges irányokat követnek.” (budapesti csoport)

„Végül is a hippik, mert azok is harcoltak a békéért.” (győri csoport)

„Környezetvédők, akik befalazzák a bankokat, mert valami vízerőmű építését támogatta, és ott egy csomó növény, meg állat kidöglött volna.” (budapesti csoport)

Amint az látható, igen tájékozottak a fiatalok a szélsőséges csoportosulásokkal kapcsolatban. A felsorolás majdnem teljesen lefedi a magukról jelenleg legtöbbet hallható mozgalmakat.

A továbbiakban három fontos témakört járunk körbe:

1. hogyan viszonyulnak általában a szélsőséges csoportokhoz?
2. tagjai, szimpatizánsai-e valamilyen csoportnak?
3. vélemények a budapesti zavargásokról.

Viszonyulás a szélsőséges csoportokhoz

A csoporttagok többsége inkább elutasító attitűddel viseltetik a szélsőséges csoportosulásokkal szemben, ám paradox jelenség, hogy annak ellenére, hogy **általában nem szimpatikusak a szélsőséges csoportok**, ugyanakkor többen maguk is hozzácsapódnak olykor-olykor ilyen jellegű csoportosulásokhoz (leggyakrabban talán a futball és egyéb szurkolói körök táborához). Fontos dolog, hogy **a szélsőséges csoportok létezését a célcsoport többsége elfogadhatónak tartotta, mivel többen is a véleménynyilvánítási szabadságból vezették le legitimitásukat:** azaz elfogadható addig, míg azzal nem ártnak másoknak.

„Míg ellenem nem tesznek semmit, addig nekem jó. Nem unatkozom otthon, meghallgatom,

mit csináltak a tévében, újságban, lehet rólok beszélgetni.” (szolnoki csoport)

„Elfogadható, mert mindenkinek saját véleménye van. Míg tettelegességig nem fajul, elfogadható. Mondani lehet mindent. De ha megvernek valakit, mert kopasz vagy ilyesmi, az már más.” (szolnoki csoport)

„Emberi dolog fellázadni.” (miskolci csoport)

„Valami értelmük biztos, hogy van, csak én még nem jöttem rá.” (pécsi csoport)

Bár nem tudható, mennyire érvényesült a csoporton belül a normakövetés, a konformizmus, figyelemre méltó, hogy ezeket a **hangadó csoportokat inkább szeretnék továbbra is a politikai partvonalon kívül látni**, mint underground mozgalmakat, mivel megerősödésük, politikai párttá válásuk esetén értelmetlen ellentéteket szíthatnak.

„Addig jó, míg nincsenek benne a Parlamentben, addig nem sok vizet zavarnak. Bekerülnének a Parlamentbe, el kezdenének kergetni nem tudom én milyen népeket.” (budapesti csoport)

Találkoztunk olyan nézetekkel is, miszerint a foci drukkerek, ultrák a legkevésbé elutasított csoport – bevállalós, balhész jellege miatt, és mert talán ebbe a közösségbe a legkönnyebb bekerülni, hiszen mindenhol létezik, ahol sportklubok vannak.

„Azt mondják, hogy ők csak balhé miatt mennek ki egy focimeccsre. Nem a csapat miatt, hanem csak hogy balhézhassanak.” (szolnoki csoport)

Ezzel szemben az ideológiai alapon szerveződő csoportok általában, s kiváltképp a neonácik, a leginkább elutasított csoportok.

„Ezeknek a foci drukkereknek semmi közük a neonácikhoz. Szerintem semmi közük nincs hozzá.” (miskolci csoport)

„Ha sokan lesznek, akkor egy idő után persze, veszélyes lesz.” (győri csoport)

„Nem nagyon szimpatikusak. Mert semmi értelme.” (győri csoport)

„Ezek nem radikálisok, csak szimplán hülyék.” (pécsi csoport)

Bár kiemelkedő az elutasítottsága a szélsőséges csoportoknak, mégis kaptunk arra említéseket, hogy vagy ismerősök által lazábban, vagy saját csoporttagságuk által vannak, akik közvetlenül is érintettek.

„Nem azért hordom ezeket (bakancs, láncok), hogy verekedjek; mindenki azt csinál, amit akar, olyan zenét hallgat, amilyet akar.” (budapesti csoport)

„Az voltam. Fociban. Hetente jártunk balhézni. Abbahagytam. Fél évig voltam. Kimentünk meccsre, ott elvöltünk, belénk kötöttek, akkor megvédtük magunkat. Izgalmas volt, le tudtam kötni magam, indulatot ki tudtam adni magamból.” (szolnoki csoport)

„Kézilabda meccsen beültünk mi is haverokkal közéjük, behangolódtunk hozzájuk. Inkább ez poén volt, hecc a haverokkal. Voltak köztük haverok, az ultrák között és hívtak, hogy menjünk. Nagyobb legyen a létszám, hangzavar, az a céljuk.” (szolnoki csoport)

„Akármibe bele tudnak rázni. Van olyan ismerősöm, aki ilyen bandába bekerült, hogy verjenek meg a városban embereket, ő mondta, ne csinálják, és ő ült érte, mert ráfogták az egészet.” (miskolci csoport)

Vélemények az budapesti zavargásokról

A megkérdezettek **nem kötötték egyetlen csoporthoz sem a zavargások idején a kezdeményező szerepet**. Inkább úgy látták, hogy egy általános elégedetlenség következtében, a kiszívárgott hírekkel és az azt követő megnyilatkozásokkal exponenciálisan növekedett a feszültség.

„Akinek nem tetszik az ország vagy az itteni élete. Nem tud mást csinálni, inkább felmegy dobálózni.” (győri csoport)

„Egyetértettem amúgy a feldühödött néppel, volt mire! És másképp nem is tudják elérni a céljukat, az embereket úgy át(b...).” (szolnoki kortárs csoport)

„Csináltak az országnak egy reklámot, negatív reklámot persze.” (pécsi csoport)

A tüntetés és sorozatos megmozdulások a kérdőzetek álláspontja szerint demokratikus intézményi jogok, melyek a rendőri túlkapások, és a valóban csak a verekedés kedvéért utcára vonuló radikális csoportok miatt fajulhatnak el. Ezen felül a paternalista állam szerepvesztése és a mesterségesen szított politikai ellentétek is felmerültek, mint a kiégett randalírozás oka.

„Ha azt nézzük, megérthetjük, hogy itt vagyunk x-en, azt vártuk volna tőle, hogy jobb világot teremtsen, erre bevágja, hogy hazudott, jó, hogy ideges leszek rá és megyek balhézni.” (győri csoport)

„De az nem azt jelenti, hogy bemegegyek abba a tévé színházba és azt a képet mutatják, hogy a büfét hogy kirabolták. Az is egy emberé volt, az is ott dolgozott.” (miskolci csoport)

„Azt mutatták, hogy nem csinált semmit, de húsz rendőr úgy rávetette magát, mint az atom. Ez egy kicsit túlkapás. Bevitték őket, és muszáj volt aláírniuk, hogy őket nem zaklatták, meg semmi.” (budapesti csoport)

„Olyanokat is hallottam, hogy a kormány bérelt ilyeneket, hogy csinálják a balhét, hogy be lehessen vetni a rendőröket. Nem tudom, ebből mi igaz, hogy legyen rá ok, hogy agyonverjék a jónépet.” (budapesti csoport)

A többség kategorikusan nem utasítja el a jelenséget, sőt voltak, akik inkább jó balhénak tartották a budapesti zavargásokat.

„Egyetértek, mert mindenki dühös, én is az voltam.” (miskolci csoport)

„Jó volt nézni. Nekem tetszett. Végre történt valami. RTL Klubon csak unalmas filmek mentek. Valóság show Magyarországon.” (győri csoport)

„Nekem volt egy-két foci drukker barátom, aki felment csak ezért, mert jó muri lesz, betörnek kirakatot, feltörnek kocsit, kövel dobálóznak. Mondták, hogy menjek, de nem mentem.” (miskolci csoport)

A kialakult válság és az azt követő randalírozás **jogossága** megosztotta a csoporttagokat – de

csoportok közötti különbség azonban nem rajzolódott ki. Minden csoporton belül voltak pro és kontra álláspontok. **Azok, akik egyetértettek a tüntetéssorozatokkal, legfőbb indokként a nem tetszésre és változtatási szándéokra vonatkozó figyelemfelhívást, mint nyílt szándéknyilatkozatot említették.**

„Részben igen. Legalább felfogta az ország, hogy nem igazán tetszik ez az embereknek.” (győri csoport)

„Külföldön legalább, ha tüntetnek, a kormány figyelembe veszi, változtat a politikáján. Itt nem érdekli Gyurcsányt meg senkit.” (budapesti csoport)

„Nem értem, minek védik meg, miért nem állnak ők is (rendőrök) oda, és akkor mindenki, ha már demokrácia van. Mindenki arról szavazna, hogy mondjon le a Gyurcsány.” (budapesti csoport)

„Mert fontosnak tartották ezt az egészet, hogy valamit tegyenek az ország érdekében. A legelső tüntetésen, az MTV színház elfoglalásánál sokan hitték, hogy az egész kormány leváltható, ez mindenkinek a szemében túl nagyot jelentett. Utána a második és a harmadik napon ez lelakadt. Én legalábbis így látom. Akkor az emberek szemében az egész megbukott, hogy elértük, rendőrség is másképp áll hozzánk, az emberek felfogása is más.” (budapesti csoport)

Azok, akik nem értettek egyet a megmozdulásokkal, legfőbb indokként a szándékos provokációt, a következmények okaként megjelenő és adóforintokból fedezett felesleges kiadásokat említették.

„Szerintem csak azért, hogy törjön-zúzzon. Elég sötét a gyerek.” (győri csoport)

„Akkor, ha az ország elérné, hogy legyen valami, hogy legyen több pénz, de ha elmennek rongálni, azzal csak még nagyobb kárt okoznak az országban.” (budapesti csoport)

„Szégyen. Nem kéne bántani a másikat. Főleg ilyen eszközökkel. Meg lehetne beszélni.” (győri csoport)

„Nem elfogadható, de az sem elfogadható, amit a politikusok művelnek.” (győri csoport)

„Nekem rossz volt, mert keresztapám rendőr, fel kellett mennie Miskolcra. Mondta, hogy előtte is mennyit gyakorlatoztak erre. 30 fokban 20 kg-os ruhában, 10 kg-os rohamsisakkal, nagyon melege volt, úgy kellett lefutni 10 km-t, mindenel dobálják őket. Mellette lévő embernek törték be a fejét úgy, hogy rajta volt a sisak. Őket támadták. Nagyon nem értettem, a rendőröket miért kell támadni. Felesleges volt ez az egész lázadás. Semmivel sem volt jobb. Sőt, csak rosszabb.” (miskolci csoport)

III.6. A kapitalizmushoz való viszony

A szakmunkások helyzetének értékelésekor általános percepciónak mutatkozott, hogy **az előző rendszerben ennek a csoportnak a társadalmi megítélése és a lehetőségei is lényegesen jobbak voltak**, mint a jelen magyar társadalomban.

„Anno a szakmunkások jobban kellettek, mint most. Most egy csomó szakmát nem is indítanak az iskolákban, mert telített a szakma, ezért mennek külföldre, de van, akinek nincs lehetősége kimenni vagy nem tud, ezért inkább más munkát csinál, mint a szakmája. Anno nagyon sokat jelentett, akinek szakmája van, most már nem számít olyan sokat. Mert anno kellett a szakmunkás. Most már nem. Mindenki szeretne könnyebb munkát végezni.” (szolnoki csoport)

„Rendszerváltás előtt sokkal jobban boldogultak. Rendszerváltás után sok minden megszűnt. Akkor több lehetőség volt, akkor kellettek az asztalosok, nem gépek csinálták az ilyen dolgokat. Például kőművesek meg ilyenek sokkal jobban kellettek, mint most.” (budapesti csoport)

„V1: Még az előző rendszerben jobb volt a szakmunkásoknak. V2: Szerintem is. Akkor még nem keresték annyira az érettségis embereket.” (győri csoport)

„Előző rendszerben. Kevesebbet kellett tanulni, el tudtak helyezkedni könnyebben. Több munkalehetőség is volt.” (szolnoki csoport)

A szakmunka 'becsülete' nagyon alacsonynak tartott a kérdezettek körében, minden hely-

színen kaptunk említéseket arra nézve, hogy a szakmunkásokat lenézik, valamint nem fizetik meg őket az egyes munkakörökben.

„Nincs megfizetve. Lenézik őket. Nem tudom miért. Azt hiszik, hogy nincs érettségije, diplomája, akkor buta is, tudatlan. Lenézik.” (győri csoport)

„Egy jó szakmunkást csak külföldön becsülnék meg.” (pécsi csoport)

A multinacionális cégek és kisvállalkozók tekintetében ambivalens kép rajzolódott ki a jövőbeli munkáltatói szerepkör vizsgálata során. Általános véleményklíma, hogy annak ellenére, hogy a magyar kisvállalkozóknak sok tekintetben ártalmassak, **a nagy nemzetközi cégekre mégis szükség van hazánkban**, mert számos munkahelyet teremtenek. A multinacionális vállalatoknál való elhelyezkedés lehetősége megosztotta a kérdezetteket; azok körében, akiknek szimpatikus alternatíva, az alábbi motiváló faktorok diagnosztizálhatók:

- feltételezetten magasabb fizetés, mint a kisvállalkozók esetén;
- biztos háttérből eredő biztosabb munkahely – fizetés mindig időben érkezik, stabilabb háttér – nem olyan könnyű elveszíteni a munkahelyet;
- jobb munkakörülmények – újabb technológiák, jobb minőségű gépek;
- karrierlehetőség;
- külföldre való kijutási lehetőség a nemzetközi cégek esetén.

„A multinál nagyobbak a lehetőségek, más helyen dolgozol, nagyobb társasággal, jobb anyagokkal” (szolnoki csoport)

„Multinál szerintem jobb dolgozni. Mert ki lehet külföldre is akár. Jobban keres szerintem.” (győri csoport)

„A multi jobb, mert több juttatásokat is kapnak. Több fizetést is kapnak. Meg a multinacionális cégeknek van külföldi kapcsolatuk is, ki tudnak helyezni is.” (budapesti csoport)

A kisvállalkozónál való elhelyezkedés alternatívája szintén vonzónak mutatkozott a kérde-

zettek egy részének körében, az ő érveik a következők voltak:

- jobban megbecsüli a kisvállalkozó az alkalmazottat;
- személyes, bensőségebb viszony főnök és beosztott között;
- rugalmasabb munkafeltételek;
- nagyobb szakértelem.

„A nagy ügy van veled, nem érdekel, kirúgom, jön helyette tíz másik. Egy kicsi jobban meggondolja, ha kirúgom, lehet, hogy nem lesz. Mindent meg lehet oldani. Pl. elkéredzkedni, ha gond van. Multinál nem nagyon. Akkor azt fogja mondani egy idő után, hogy számolj le.” (miskolci csoport)

„Multiknál nem csak szakmunkások vannak. De a kisebbeknél általában a szakmunkások dolgoznak inkább. Ott meg is becsülik őket.” (szolnoki csoport)

III.7. Az Európai Unióval kapcsolatos attitűdök

A beszélgetések zárásaként a fiatalok véleményét érintőlegesen feltártuk az Európai Unióval kapcsolatban is.

Az **EU-hoz való csatlakozás megítélése heterogén**. A negatív attitűd alapja, hogy a résztvevők **nem percipiálnak igazán jelentős változásokat az Európai unió hatására**. A szolnoki csoporton belül kedvező a megítélése az uniós csatlakozásnak. Ez a megvalósított EU-s fejlesztéseken, valamint a munkalehetőségek javulásának percepcióján alapul.

„V1: Szerintem nem jó dolog. V2: Szerintem sem. V1: Sok minden nem igen változott. V3: Szerintem teljesen mindegy, ugyanaz maradt minden.” (győri csoport)

„Nincs pénz, mindent megmondanak, hogy mit csináljál, mit vegyél, hol dolgozz, mennyiért, mennyi fizetésed van. Megígérték, hogy 2008-ban bevezetik az eurót, az sincs.” (győri csoport)

„V1: Annyival jó, hogy uniós pályázatokat tudnak létrehozni, most is a kollégiumunkban informatika szaktanterem pályázat, meg ilyenek valósultak meg, jövő hónapban megérkeznek az új gépek, konditerem is fejlesztés alatt lesz. V2: Több esély van elhelyezkedni. V3: Könnyebb kimenni külföldre elhelyezkedni. Nincs annyi pápirmunka.” (szolnoki csoport)

„Itt a kormány van elrontva! Nem is vesztettünk, de nem is nyertünk semmit.” (szolnoki kortárs csoport)

„Egy rész jó, mert most már külföldre is lehet exportálni vám nélkül, másrészt rossz, mert a multinak letelepedéskor nem kell adót fizetnie.” (pécsi csoport)

Arra a kérdésre, hogy ha most lenne a népszavazás, miként döntenének a kérdezettek a fent leírt attitűdmintázat szerint, a győri és a miskolci csoport esetében elutasítanak, a szolnoki, a budapesti és a pécsi csoportnál inkább támogatnák azt. Az EU-hoz társított főbb előnyöket és hátrányokat a 6. táblázatban összegeztük.

6. táblázat. Az Európai Unió csatlakozás előnyei és hátrányai

Az EU tagság előnyei	Az EU tagság hátrányai
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Elkezdtünk felzárkózni Európához ✓ Uniós pályázatok ✓ Könnyebb a külföldi munkavállalás ✓ Uniós országokba útlevelel nélkül lehet utazni ✓ Iskolafejlesztések – infrastruktúra és számítógépes park fejlesztése ✓ Az ország jobban kap hitelt 	<ul style="list-style-type: none"> ✗ Az EU mindent szabályoz ✗ Semmilyen pozitív (hétköznapi ember számára érzékelhető) hatása nincs a tagságunknak ✗ Rosszat tesz az ország gazdaságának ✗ Túlzott igazodás az Unió elvárásaihoz, a multik túlzott előnyhöz jutnak.

IV. A fókuszcsoportos vizsgálat legfontosabb eredményei

- A spontán módon említett elégedettségi dimenziók közül kiemelkedőnek mutatkozott a személyes kapcsolatok, azon belül is a baráti körrel való elégedettség.
- A saját étellel kapcsolatos elégedetlenség legfőbb forrása a beszélgetések tanúsága szerint az iskola, amelynek rossz megítélése a narratívák alapján a tanárok negatív megítéléséből és/vagy a tanulás 'kényszeréből' adódik.
- Az elégedettség eléréséhez a megkérdezettek véleménye szerint két dolog szükséges leginkább: pénz és megfelelő interperszonális kapcsolatok.
- A fiatalok problémáinak tekintetében négy fő területet diagnosztizáltunk problémaforrásként: 1. kortárs csoportból eredő problémák (baráti kör negatív befolyásoló hatása, drog, alkohol, 'balhék'), 2. családi háttérből eredő problémák (csonka család, rossz anyagi helyzet), és 3. iskolához kötődő problémák (tanárok, tanulás, szakképzési rendszer), valamint 4. szubjektív léthelyzet indukálta gondok (jövőre vonatkozó kilátástalanság, létbizonytalanság.)
- Az elégedettségi kérdőív eredményei alapján a fiatalok a leginkább elégedettek a baráti kapcsolataikkal és az egészségükkel, a leginkább elégedetlenek a tanulási és munkavállalási lehetőségeikkel.
- A személyes élettervek megvalósításának esélyével kapcsolatban egy erőteljesen homogén véleményklímával találkoztunk, amely minden csoport esetén spontán módon aktivizálódott a kérdezettekben: Magyarországon nincs esély a tervek megvalósítására.
 - Ez a kiábrándult attitűd azonban a többség körében nem apátiát vált ki, hanem orientálódásbeli változást hoz, a többség a külföldi munkavállalásban és letelepedésben látja a perspektívát.
- A materiális és immateriális értékduál mentén vizsgálva az értékek rangsorát szembe-tűnő, hogy az értékpreferencia egy sajátos lejtést mutat, amelynek csúcsán az egészség helyezkedik el, amelyet az emberi kapcsolatok, a létbiztonság és utolsó helyen a jövőkép/lehetőségek követ.
- A fiatalok által meghatározott érvényesüléshez szükséges adottságok öt dimenzió mentén jól körülírhatók: 1. anyagi javak, 2. képzettség, 3. kapcsolati tőke, 4. személyiségjegyek, 5. családi háttér.
 - Magyarországon a narratívák alapján az érvényesüléshez leginkább fontos faktornak a materiális javak, vagyis a pénz mutatkozik.
 - További alapvető gondolkodásbeli megközelítés, hogy végzettség és elsősorban szakma nélkül az ember nem boldogulhat hazánkban.
 - Az elsősorban materiális értékeken (pénz, végzettség= papír) alapuló érvényesülési útban, a szorosan az individuumhoz kötődő jegyekbe vetett hit háttérbe szorul.
- A fókuszcsoportos beszélgetések alapján úgy tűnik, hogy szinte minden kérdezett fiatal tervezi a jövőjét és számol a lehetőségeivel. A megkérdezett fiatalok mindegyike fel tudott sorolni legalább egy célt az életére vonatkozóan. Leggyakoribb tervek: iskola elvégzése; külföldi munkavállalás; továbbtanulás (érettségi vagy másik szakma megszerzése).
- A vidéki csoportok esetén sokkal markánsabban megjelent azon hipotézis elutasítása, amely a szakiskolai tanulók jövőkép nélkülségét, kilátástalanságát feltételezi.
 - a jövőtervezés meglétét nem az iskolatípushoz/tanulmányi eredményhez kötik, hanem a szocializáció során elsajátított, elsősorban a családi háttérből adódó sajátosságként fogják fel.
- A szakiskolai tanulók elkülönülése a többi képzésben részesülő fiataltól markánsnak mondható.
- A politikai iránti érdeklődés a vizsgált célcsoportban meglehetősen alacsony.
- A megkérdezettek egyöntetűen negatív jellemzőket társítottak a mai politikai elithez, és a politikai közülethez – még annak ellenére is, hogy a saját elmondások alapján a többség

számára ez a tematika a mellőzött témák körébe tartozik.

- A budapesti csoportban találkoztunk a többiekénél valamivel magasabb politikai érzékenységgel, mely tájékozódás iránti igényel is párosult.
- Általános percepció, hogy az egyénnek kevés beleszólási lehetősége, közvetlen vagy indirekt hatása van a politikai történések alakítására.
- További jellegzetes percepció, hogy alapvetően elég rosszul működnek hazánkban a dolgok, a politikusok nem dolgoznak meg a fizetésükért, s kevés a közügyekért, az ország érdekeiért valóban elkötelezett egyéniség.
- A fiatalok baráti vagy családi körben ritkán szoktak politizálni, vagy ha tehetik, elkerülik ezeket a beszélgetéseket.
- Annak ellenére, hogy a kérdezettek nem érdeklődnek a politika iránt, meglepő módon sokféle és kurrens politikai-gazdasági eseményről tudtak beszámolni.
- Egyik csoportban sem tapasztaltunk semmilyen politikai csoporthoz való kötődést.
- Leginkább ellenszenves csoportosulásnak az alábbiak mutatkoztak: neonácik, sátánisták, skinhead-ek, politikai pártok.
- Mint a politikai események iránt, úgy a politikai jellegű szervezetek iránt is domináns apatikus szemléletmóddal találkoztunk.
- A politikai-ideológiai szervezeti tagság nem jellemző, sőt inkább távolságtartással, antipátiával találkoztunk, így vélhetően a politikai eseményekbe való bevonódásnak nem képezi alapját ez a dimenzió.
- A kutatás kiinduló hipotézise a normarendszerek szempontjából jelen kutatásból nem igazolható teljes mértékben: ugyan az igaz lehet, hogy a szakmai képzésben résztvevők a jobboldali szélsőséges csoportok hatása alá kerülnek, és maguk is részesévé válnak olyan megmozdulásoknak, melyek antidemokratikusnak nevezhetők.
- Azonban: 1. nem politikai indíttatásból, hanem a kortársi közösség befogadó, támogató jellege miatt (a 'balhé kedvéért')

2. a célcsoport világszerte rendelkezik víziókkal az ideális állampolgár normarendszeréről.

- A jó állampolgár eszményével kapcsolatban három faktor mutatkozik kiemelkedő fontosságúnak: 1. törvények tisztelete, 2. részvétel a közösségi ügyekben, 3. országos ügyekben való tájékozottság.
- A demokratikus és diktatórikus államrendezkedéssel kapcsolatban, illetve a politikai beállítódással kapcsolatban nem kaptunk a résztvevőktől elemezhető, összefüggéseiben releváns vagy értelmezhető válaszokat.
 - Ám a többség a demokratikus államforma mellett döntene, még akkor is, ha igazán nagy különbséget nem látnak a két berendezkedés között.
- A csoporttagok többsége inkább elutasító attitűddel viseltetik a szélsőséges csoportosulásokkal szemben, ám paradox jelenség, hogy annak ellenére, hogy általában nem szimpatikusak a szélsőséges csoportok, ugyanakkor többen maguk is hozzácsapódnak olykor-olykor ilyen jellegű csoportosulásokhoz (leggyakrabban talán a futball és egyéb szurkolói körök táborához).
- A szélsőséges csoportok létezését a célcsoport többsége elfogadhatónak tartotta, mivel többen is a véleménynyilvánítási szabadságból vezették le legitimitásukat: azaz elfogadható addig, míg azzal nem ártanak másoknak.
- A radikális csoportok közül a legkevésbé elutasítottak a foci-drukkerek és a leginkább averziót keltők az ideológiai alapon szerveződő csoportok általában, kiváltképp a neonácik.
- A megkérdezettek nem kötötték egyetlen csoporthoz sem a budapesti zavargások idején a kezdeményező szerepet. Inkább úgy látták, hogy egy általános elégedetlenség következtében, a kiszivárgott hírekkel és az azt követő megnyilatkozásokkal exponenciálisan növekedett a feszültség.
 - A többség kategorikusan nem utasítja el a jelenséget, sőt voltak, akik inkább jó balhénak tartották a budapesti zavargásokat.

- A kialakult válság és az azt követő randalírozás jogossága azonban megosztotta a csoporttagokat:
 - » Azok, akik egyetértettek a tüntetéssorozatokkal, legfőbb indokként a nem tetszésre és változtatási szándékra vonatkozó figyelemfelhívást, mint nyílt szándéknyilatkozatot említették.
 - » Azok, akik nem értettek egyet a megmozdulásokkal, legfőbb indokként a szándékos provokációt, a következmények okaként megjelenő és adóforintokból fedezett felesleges kiadásokat említették.
- A szakmunkások helyzetének értékelésekor általános percepciónak mutatkozott, hogy az előző rendszerben ennek a csoportnak a társadalmi megítélése és a lehetőségei is lényegesen jobbak voltak.
- A multinacionális cégek és kisvállalkozók tekintetében ambivalens kép rajzolódott ki a jövőbeli munkáltatói szerepkör vizsgálata során. Azonban általános véleményklíma, hogy a multinacionális cégekre szükség van hazánkban, mert számos munkahelyet teremtenek, adózási szempontból viszont felszámolnák a multik kivételes helyzetét.
- Az EU-hoz való csatlakozás megítélése heterogén. A negatív attitűd alapja, hogy a résztvevők nem percipiálnak igazán jelentős változásokat az Európai Unió hatására.
 - A kedvező megítélés a megvalósított EU-s fejlesztéseken, valamint a kül- és belföldi munkalehetőségek javulásának percepcióján alapul.

V. Tanulságok

1. A szakiskolába járó fiatalok válaszai a politika világa, valamint általában a társadalmi kérdéseket illetően bizonytalanságot, ismerethiányt sugallnak, és azt jelzik, hogy a téma zavarba hozza a szakiskolásokat.
2. A szakiskolás fiatalok társadalmi problémák iránti fogékonysága rendkívül alacsony-szintű, a politikai témákkal szemben pedig erős elutasító attitűd jellemzi őket.
3. Politikai, ideológiai szervezeti tagság nem jellemző a szakiskolásokra, sőt inkább távolságtartással, antipátiával szemlélik ezt a kérdést. Ebből adódóan a politikai események iránt is domináns apatikus attitűd rögzíthető.
4. A szakiskolások rendelkeznek demokratikus állampolgár-képpel, amelynek összetevői: 1. törvények tisztelete; 2. a közösségi ügyekben való aktív részvétel; 3. az országos ügyekben való tájékozottság. Ez azonban idealisztikus, „könyvszagú” kép, hiszen a szakiskolások sem tájékozottságban, sem részvételben, sem a törvények tiszteletében nem követik az általuk felállított normákat.
5. A szélsőséges csoportok létezését elfogadhatónak tartják, igaz alapvetően elutasítják a radikális, extrém mozgalmakat (pl. neonácik, kommunisták, terroristák).
6. A szakiskolások politikai profilja előzetes hipotézisünkhöz képest kevésbé szélsőséges, sokkal inkább a bizonytalan jelzővel illelhetők – jeleznünk kell, hogy 2008-ra e téren változást érzékeltünk. Ugyanez mondható el pártpolitikai hovatartozásukról és részvételi aktivitásukról.
7. A radikális, utcai megmozdulásokba való részvételt ab ovo nem utasítják el a szakiskolások, de az esetleges részvétel nem a szélsőséges ideológiákhoz való kötődésen alapul. Ennek feltételezhető oka a „hecc”, a balhé-kultúra, esetleg a bizonyíthatóan bennük lévő kisebbségi komplexus levezetése.
8. Az Európai Unió csatlakozás megítélése nem egyértelmű, egyesek véleménye szerint jelentős változásokat eredményezett, míg mások értékítélete kedvezőtlen.
9. A szakiskolások világát leginkább a materiális értékek, mindennekfelett a pénz vezérli. Az egyes faktorok és a vizsgált kortárs csoportok kapcsolatából kitűnik, hogy az összes faktor közül a szakiskolások körében a fogyasztói társadalom faktora a leghangsúlyosabb, ennek van a legnagyobb átlag-

értéke. A fogyasztói kultúra azonban szinte elérhetetlen, vágyalom számukra.

10. Az értékpreferenciák részletes vizsgálata világít rá arra a megállapításra is, hogy a szakiskolásokat hedonista gondolkodásmód és magatartás jellemzi (drog, alkohol, bulik).
11. A kvantitatív vizsgálatok szerint a vizsgált ifjúsági réteg nem mutatja a „lázadó fiatal-ság” jellegzetességeit. A szakiskolások alapvetően elfogadják szüleik értékpreferenciáit.
12. A szakiskolások így alapvetően egy magába forduló csoport, amely saját szűk életvilágában érzi otthon magát, mindent, ami ezen túl helyezkedik el idegenül, bizalmatlanul szemléli. Véleményünk szerint azonban ezek az adatok egyáltalán nem megnyugtatóak, mert felvetik annak a lehetőségét, hogy pont az ismerethiányból, a pillanatnyi szükségletek kielégítésének mérhetetlen vágyából adódóan („csak a buli kedvéért) mégiscsak besodródhatnak olyan helyzetekbe, amely a társadalmon kívül helyezheti őket.

Összességében a kutatási pályázatban megfogalmazott hipotézisünket nem tudjuk teljesen sem megerősíteni, sem cáfolni. A szakiskolás tanulók többsége így vagy úgy, de beintegrálódik a magyar társadalomba. Ez azonban egyfajta kényszer integráció, egyszerűen abból fakad, hogy betöltik a 18. életévüket és felnőttekké válnak. Tudatos állampolgári magatartásról azonban egyáltalán nem beszélhetünk. Álláspontunk szerint a ráadásul a szakiskolásoknak mintegy 8-10 százaléka kifejezetten befogadó a szélsőséges eszmék iránt. Ebben az esetben tehát nem zárványszerű jelenségről beszélhetünk, hanem egy szűk rétegről, ami az általában apolitikus és rendkívül alultájékozott szakiskolásokon belül helyezkedik el.

Jegyzetek

- 1 A pécsi csoport esetében e kérdés megválaszolására technikai okok miatt nem került sor.

Felhasznált irodalom

- Bauer Béla, Szabó Andrea (szerk.): *Ifjúság2008 Gyorsjelentés*. Budapest, Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet, 2009.
- Gaszó Ferenc, Laki László: *Fiatalok az újkapitalizmusban*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2004.
- Gaszó Ferenc–Laki László: *Esélyek és orientációk – fiatalok az ezredfordulón*. Budapest, Okker Kiadó, 2000.
- Gaszó Tibor–Szabó Andrea: „Társadalmi közérzet, politikához való viszony” In: Szabó Andrea–Bauer Béla–Laki László (szerk.): *Ifjúság2000 Tanulmányok I*. Budapest, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, 2002.
- Kern Tamás–Szabó Andrea: „Az Euró-atlanti csatlakozás megítélése a fiatalok körében” In: Szabó Andrea–Bauer Béla–Laki László (szerk.): *Ifjúság2000 Tanulmányok I*. Budapest, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, 2002.
- Laki László–Szabó Andrea–Bauer Béla (szerk.): *Ifjúság2000 Gyorsjelentés*. Budapest, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, 2001.
- Örkény Antal: „A középiskolát bevégző korosztály politikai ismeretei és cselekvési mintái” In: Gábor Kálmán (szerk.): *Társadalmi átalakulás és ifjúság. A szabadság, mint esély?* Szeged, Belvedere, 2000.
- Raymond Hudon–Benoît-Paul Hébert: „Miért kellene a fiataloknak a politika iránt érdeklődniük?” In: Szabó Ildikó–Csákó Mihály (szerk.): *A politikai szocializáció*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 1999.
- Szabó Andrea–Bauer Béla–Laki László (szerk.): *Ifjúság2000 Tanulmányok I*. Budapest, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, 2002.
- Szabó Ildikó–Csákó Mihály (szerk.): *A politikai szocializáció*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 1999.
- Szabó Ildikó–Örkény Antal: *Tizenévesek állampolgári kultúrája*. Minoritás Alapítvány, Budapest, 1998.
- Szabó Ildikó: *Az ember államosítása – Politikai szocializáció Magyarországon*. Budapest, Tekintet Könyvek, 1991.
- Szabó Miklós: „A politikai szocializáció” In: Kéri László (szerk.): *Societas Politica – Fejezetek a politikai szociológia köréből*. Miskolc, 2001.

